

UDK 262.14(497.16 Bar) "13/15" (093)
325.2(497.16 Bar) "13/15" (093)
949.716 Bar"13/15" (093)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 6. prosinca 2004.
Prihvaćeno za tisak: 17. lipnja 2005.

Duhovne osobe iz grada Bara u Mlecima (XIV.-XVI. st.)

Lovorka Čoralić

Hrvatski institut za povijest
Opatička 10, Zagreb
Republika Hrvatska

Na osnovi izvorne građe iz Državnog arhiva u Mlecima (ponajprije oporučnih spisa), kao i postojećih spoznaja historiografije, u radu se predstavljaju središnje sastavnice iz života i djelovanja barskih duhovnih osoba u Mlecima. Prikazuju se vremenski okvir i tijek njihova iseljavanja, način spominjanja u mletačkim vrelima, mjesta stanovanja i obnašanja crkvenih službi, gospodarske mogućnosti i oblici povezanosti s duhovnim osobama i mletačkim crkvenim ustanovama. Posebna istraživačka pozornost pridaje se njihovim odnosima s hrvatskom iseljeničkom zajednicom u Mlecima te oblicima njihove povezanosti sa zavičajem (darivanja tamošnjih pojedinaca te crkvenih ustanova). U zaključku se naglašava da su duhovne osobe iz Bara bile iznimno važan čimbenik u životu i djelovanju tamošnje barske i hrvatske iseljeničke zajednice, pridonoseći njihovom ugledu i društvenoj priznatosti.

Ključne riječi: Mletci, Mletačka Republika, Bar, crkvena povijest, migracije, 14.-16. stoljeće

Povijesni okvir. Izvori i historiografija

U sklopu proučavanja hrvatskih prekojadranskih migracija, posebice nazočnosti i djelovanja hrvatske zajednice u Mlecima, Baranima je pripadalo osobito zapaženo mjesto. Iz grada koji je mletačko vrhovništvo priznavao tri puta (1405.-1412., 1421. i – najdulje kontinuirano razdoblje - od 1443. do 1571. godine)¹ u Mletke je tijekom XV. i XVI. stoljeća iselio brojčano znatan dio njegova žiteljstva, nalazeći u gradu na

¹ O povijesti grada Bara u srednjem i ranom novom vijeku, ponajprije u doba mletačke vlasti 1443.-1571. godine, usporedi opće sinteze: K. Jireček, *Istorija Srba*, I.-IV. (preveo i dopunio J. Radonić), Beograd, 1923.; *Istorija Crne Gore*, sv. I.-III., Titograd, 1967.-1975.; D. Živković, *Istorija crnogorskog naro-*

lagunama svoju novu domovinu. Barska iseljavanja u Mletke poglavito su se zbivala od sredine XV. do sredine XVI. stoljeća, a po svojem se opsegu mogu usporediti s iseljavanjima iz većih dalmatinskih (Zadar, Split i Šibenik) i bokeljskih (Kotor) gradova.

U Mlecima su Barani činili sastavni dio hrvatske iseljeničke zajednice. Raščlamba izvorne građe iz mletačkog Državnog arhiva (Archivio di Stato di Venezia, dalje: ASV), ponajprije bilježničkih oporuka (Notarile testamenti, dalje: NT), pokazuje da su u metropoli Serenissime Barani poglavito obitavali u istočnom gradskom predjelu Castello, stoljećima mjestu središnjega useljavanja hrvatske nacionalne skupine. Poput većine naših iseljenika Barani su se zapošljavali u obrtničkim i pomorskim djelatnostima, zanimanjima tradicionalnim i razvijenim duž cijeloga hrvatskoga uzorja, a tijekom prošlosti vrlo traženim u razvijenom mletačkom gospodarstvu. Iako se među Baranima može izdvojiti i sloj imućnih i poduzetnih iseljenika, pretežit broj pripadao je srednjem i manje imućnom društvenom sloju (pučani), nalik strukturi većine drugih useljeničkih skupina. Barani su, nadalje, stoljećima bili vrlo aktivni članovi hrvatske nacionalne udruge u Mlecima – bratovštine Sv. Jurja i Tripuna (*Scuola degli Schiavoni, Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone*) – obnašajući u njoj zapaženu ulogu i vodeća mjesta u upravnoj hijerarhiji. U svakodnevnom životu, svjedoče raznovrsna vrela, barski iseljenici ostvarivali su brojne privatne i poslovne veze s drugim hrvatskim useljenicima: izvori posvjedočuju o čestim brakovima Barana s našim iseljenicima od Zagreba do Boke, o susjedskim i prijateljskim vezama, udruženim poslovnim istupima, kao i o drugim oblicima međusobne komunikacije.²

da, sv. I.-II., Cetinje, 1989.-1992.; P. A. Rovinski, *Crna Gora u prošlosti u sadašnjosti*, sv. I., Cetinje - Sremski Karlovci - Novi Sad, 1993. Usporedi i sintetska djela koja se bave poviješću grada Bara i njegove okolice: M. Šufflay, *Städte und Burgen Albaniens hauptsächlich während des Mittelalters*, Wien und Leipzig, 1924.; Đ. Bošković, *Stari Bar*, Beograd, 1962.; P. Mijović, *Vječno na Krajini*, u: *Virpazar - Bar - Ulcinj*, Cetinje - Beograd, 1974., str. 11.-57.; I. Božić, *Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd, 1979.; S. Ćirković - B. Hrabak - N. Damjanović - Đ. Vujović - Lj. Živković, *Bar grad pod Rumijom*, Bar, 1984.; S. Marković, *Barski patricijat*, Bar, 1995. (dalje: Marković, 1995.); O. J. Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*, München, 2001.; T. Bošković, *Bar pod mletačkom vlašću (1443.-1571.)*, Bijelo Polje, 2004. Kada je riječ o objavljenim izvorima, za povijest Bara dragocjene su zbirke I. Kukuljevića Sakcinskog, Odošaji skupnovlade mletačke naprema južnim Slavenom. Izvadjeni iz ljetopisah Marina Sanduda (1496-1533), *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. V., Zagreb, 1859., str. 3.-160.; knj. VI., Mleci, 1863., str. 161.-476., knj. VIII., Zagreb - Mleci, 1865., str. 1.-256.; Š. Ljubića, *Listine o odošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. IV. (1358.-1403.), *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* (dalje: MSHSM), sv. 4., Zagreb, 1874., sv. V. (1403.-1409.), MSHSM, sv. 5., Zagreb, 1875.; sv. VII. (1412.-1420.), MSHSM, sv. 12., Zagreb, 1882., sv. VIII. (1420.-1424.), MSHSM, sv. 17., Zagreb, 1886., sv. IX. (1423.-1452.), MSHSM, sv. 21., Zagreb, 1890., sv. X. (1453.-1469.), MSHSM, sv. 22., Zagreb, 1891.; Š. Ljubića, *Commissiones et relationes Venetae*, sv. I. (1433.-1527.), MSHSM, sv. 6., Zagreb, 1876., sv. II. (1525.-1553.), MSHSM, sv. 8., Zagreb, 1877., sv. III. (1553.-1571.), MSHSM, sv. 11., Zagreb, 1880.; G. Novaka, *Commissiones et relationes Venetae (Mletačka uputstva i izvještaji)*, sv. IV. (1572.-1590.), MSHSM, sv. 47., Zagreb, 1964., sv. V. (1591.-1600.), MSHSM, sv. 48., Zagreb, 1966., sv. VII. (1621.-1671.), MSHSM, sv. 50., Zagreb, 1972.; L. Thallóczy - C. Jirečka - E. Sufflaya, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, sv. I. (annos 344-1343), Vindobonae, 1913. (reprint: Tirana - Priština, 2002.), sv. II. (annos 1344-1406), Vindobonae, 1918. (reprint: Tirana - Priština, 2002.) i G. Valentinija, *Acta Albaniae Veneta*, sv. I.-XX., Palermo - Milano - München - Rim, 1967.-1974.

² Opsežnu studiju ("Izbjegništvo kao sudbina - Barani u Mlecima, XIV.-XVII. stoljeće") o barskim migracijama u Mletke, kao i o temeljnim sastavnicama djelovanja iseljenih Barana u gradu na lagunama, predala sam u *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* (Zagreb), sv. 23.

Posebnu ulogu u povijesti grada Bara, kao i njegove šire okolice, kroz sva je prošla stoljeća imala Katolička crkva.³ Grad u kojemu se nadbiskupija spominje od konca IX. stoljeća, sjedište metropolije od 1089. godine, koji je u srednjem vijeku (do pada pod osmanlijsku vlast 1571. godine) imao na desetine crkvenih zdanja i koji je kroz svoju bogatu prošlost iznjedrio brojne crkvene dostojanstvenike i uglednike zapažene povijesne uloge, Bar je bio sredina vrlo izražajne i dojmive vezanosti uz Crkvu i svećenstvo. O tome nam zorno svjedoče podaci iz mletačkih pismohrana, koji – iako posredno i kroz uvid u barsku dijasporu u Mlecima – otkrivaju važnost koju je Crkva imala za život njegova žiteljstva. Ponajprije, u strukturi zanimanja barskih iseljenika iznimno je velik postotak duhovnih osoba (21 posto) – uglavnom svjetovnih svećenika te nešto manje redovnika i trećoretkinja (picokara). U usporedbi s drugim dalmatinskim gradovima, koji su – poput Bara – imali iznimno brojno iseljeničtvo u Mlecima, udio barskih duhovnih osoba izrazito je dojmiv.⁴

Nadalje, oporuke barskih iseljenika, kako duhovnih tako i svjetovnih osoba, pokazuju izrazitu povezanost i s tamošnjom Katoličkom crkvom, integriranost u brojne sastavnice vjerskoga života i pobožnosti u mletačkim župama, ali i – također vrlo zamjetno – neraskidivost veza (iskazanih kroz oporučne legatate) s crkvenim ustanovama i duhovnim osobama u zavičaju.

Upravo zbog svih navedenih razloga, ali i zbog činjenice da je povijest Katoličke crkve u Baru svojim povijesnim naslijeđem neiscrpna i istraživačima uvijek zahvalna tema, središnji interes ovoga rada bit će upravljen na prisutnost i djelovanje duhovnih osoba iz grada Bara u Mlecima.

U dosadašnjim uradcima historiografije problematika djelovanja barskih svećenika u Mlecima nije bila zasebno obrađivana. Pojedinačne podatke, korisne za ovo istraživanje, bilježimo u nekoliko sintetskih djela i radova. Možemo izdvojiti monogra-

³ O povijesti Barske nadbiskupije vidi detaljnije: D. Farlati, *Illyricum sacrum*, sv. VII., Venetiis, 1817.; A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, sv. I. (ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III, 1198.-1548.), Romae, 1863., sv. II. (a Clemente VII. usque ad Pium VII., 1524.-1800., cum additamentis saec. XIII. et XIV.), Zagrabiae, 1875.; St. Stanojević, *Borba za samostalnost katoličke crkve u Nemanjičkoj državi*, Posebna izdanja SANU, sv. 8., Beograd, 1912.; M. Šufflay, *Die Kirchengestände in vortürkischen Albanien*, Wien, 1916.; M. Bici, *Iskušnja na putu po crnogorskom primorju, Albaniji i Srbiji 1610. g.*, Budva, 1985.; I. Marković, *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb, 1902.; S. Marković, Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671., *Istorijski zapisi*, god. LXXI., br. 1.-2., Podgorica, 1998., str. 209.-223. (dalje: Marković, 1998.); Isti, Barski disktrikt u eklezijastičkim relacijama od 1627. do 1644. godine, *Istorijski zapisi*, god. LXXV., br. 3.-4., Podgorica, 2002., str. 45.-74. (dalje: Marković, 2002.); I. Jovović, *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije*, Bar, 2004.

⁴ Usporedbe radi, u Mlecima je među šibenskim iseljenicima deset posto svećenika, među splitskim 13 posto, zadarskim šest posto, dočim je devet posto Kotorana u Mlecima navedeno u svojstvu duhovnih osoba. Kada je riječ o ukupnom prosjeku među hrvatskim iseljenicima, na duhovne osobe otpada 13 posto od ukupnoga broja useljenika. Vidi: L. Čoralić, Zadrani u Veneciji od XIV-XVIII stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 35., Zadar, 1993., str. 117.; Ista, Splitsani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 12. (Božić-Bužančić zbornik. Zbornik radova posvećenih sedamdesetogodišnjici života Danice Božić-Bužančić), Izdanja Povijesnog arhiva u Splitu, Split, 1996., str. 155.; Ista, Iseljenici iz grada Kotora u Mlecima (XV.-XVIII. st.), *Povijesni prilozi*, god. 17., Zagreb, 1998., str. 153.; Ista, *U gradu Svetoga Marka – povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb, 2001. (dalje: Čoralić, 2001.), str. 454.; Ista, *Šibenčani u Mlecima*, Šibenik, 2003., str. 187.

fije njemačkoga povjesničara O. J. Schmitta (*Das venezianische Albanien 1392-1479*, München, 2001.) i francuske povjesničarke B. Imhaus (*Le minoranze orientali a Venezia 1300-1510*, Roma, 1997.), u kojima se u sklopu navoda o prisutnosti barskih iseljenika u Mlecima, izrijekom bilježi nekoliko duhovnih osoba zavičajem iz Bara. Tragove barskih redovnika u gradu na lagunama sadrži i djelo franjevačkoga povjesničara Lj. A. Maračića (*Prekomorski susreti: veze i odnosi Provincije sv. Antuna i sv. Jeronima franjevac konventualaca kroz stoljeća*, Zagreb, 2003.), a u nekim svojim prethodnim radovima o povijesti hrvatske zajednice u Mlecima i sama sam se nekoliko puta osvrnula na djelovanje barskih svećenika.⁵

Od izvora, u ovome prilogu središnja i važnošću najuporabljivija građa jesu oporuke hrvatskih iseljenika (kako onih iz Bara, tako i onih iz drugih naših krajeva) u Mlecima, među kojima se – uz česta spominjanja barskih duhovnih osoba – izrijekom bilježe i oporuke koje su sastavili barski svećenici ili pripadnice laičkih redova.

Na osnovu spoznaja historiografije te poglavito raščlambom izvorne građe iz središnje mletačke pismohrane, u ovom ću radu predstaviti glavne odrednice koje se odnose na život i djelovanje barskih duhovnih osoba u Mlecima od konca XIV. do sredine XVI. stoljeća. Istraživanje će obuhvatiti raščlambu vremenskog okvira njihova spominjanja u Mlecima, način bilježenja u mletačkim vrelima, mjesta stanovanja i obnašanja svećeničke ili redovničke službe te druge oblike njihove povezanosti s tamošnjim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama. Posebnu ću pozornost pridati oblicima povezanosti barskih duhovnih osoba sa članovima rodbine (kako onom u Mlecima, tako i onom u zavičaju), s drugim hrvatskim iseljenicima, kao i s crkvenim ustanovama i duhovnim osobama u zavičaju. Između ostaloga, cilj ovoga rada jest i upozoriti na opću važnost barskih prekojadranskih migracija te na ulogu duhovnih osoba iz toga grada u povijesti hrvatske zajednice u Mlecima.

Vremenski okvir iseljavanja i način bilježenja barskih duhovnih osoba u mletačkim vrelima

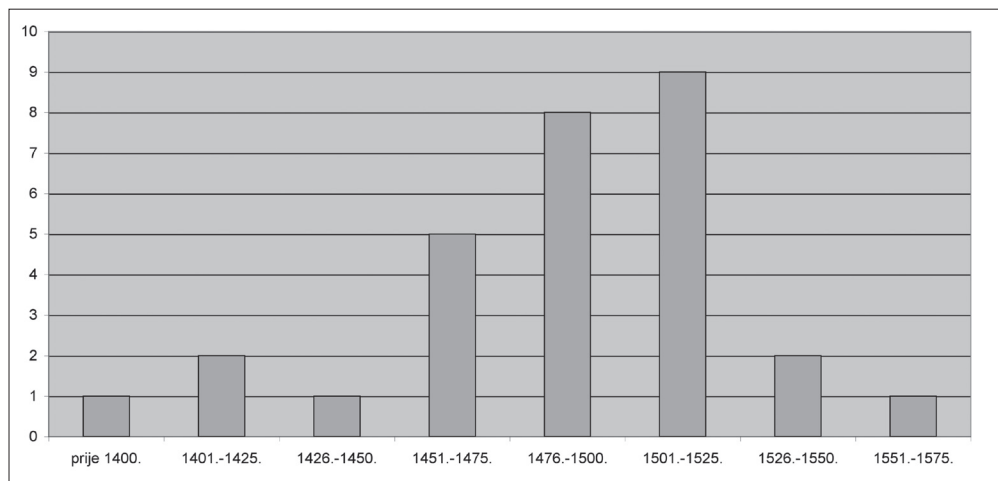
Raščlamba vremenskoga okvira i tijeka spominjanja duhovnih osoba iz Bara u Mlecima načinjena je na osnovi podataka iz oporuka barskih iseljenika, ali i drugih hrvatskih iseljenika (vidi: *Grafikon 1.*). Uz ovaj, podacima najvažniji izvor, uporabljeni su i navodi sadržani u spomenutim djelima B. Imhaus i Lj. A. Maračića.

Oporučne podatke o duhovnim osobama iz grada Bara u Mlecima bilježimo od konca XIV. stoljeća (od 1390. godine) do sredine XVI. stoljeća (1553. godina). Izrijekom se ukupno spominje 29 osoba, a neke su zabilježene više puta odnosno u više dokumenata.⁶ Razvidno je, nadalje, da se barski svećenici, redovnici i trećoretkinje u Mlecima rijetko spominju do sredine XV. stoljeća. Tada započinje njihovo intenzivnije bilježenje u mletačkim vrelima te najviši intenzitet postiže u razdoblju od 1476. do

⁵ L. Čoralić, Duhovne osobe s hrvatskih prostora u Mlecima od XIV. do XVIII. stoljeća, *Croatica christiana periodica* (dalje: CCP), god. XVI., br. 30., Zagreb, 1992., str. 36.-71.; Ista, Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini, CCP, god. XVII., br. 31., 1993., str. 49.-128. (dalje: Čoralić, 1993A); Ista, Hrvati na mletačkom otoku Muranu (XIV.-XVII. st.), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 30., Zagreb, 1997., str. 29.-41.

⁶ Popis oporuka, kao i drugih oblika spominjanja barskih duhovnih osoba u Mlecima vidi u *prilogu 1* na kraju rada.

1525. godine. U idućim razdobljima broj duhovnih osoba iz Bara u Mlecima naglo opada i poglavito se svodi na rijetke pojedinačne primjere. Takvi podaci potpuno se podudaraju s općim pokazateljima o barskim iseljavanjima u Mletke, a koja su također, kako svjedoči skupna raščlamba njihovih oporuka, najsnažniji intenzitet postigla od posljednje četvrtine XV. stoljeća do oko 1525. godine.⁷ Nadalje, gotovo isto-vjetan trend iseljavanja bilježimo i u raščlambi hrvatskih iseljenika u Mlecima u cjelini⁸ te se po ovoj sastavnici prisutnosti barski svećenici i ostale duhovne osobe iz toga grada potpuno uklapaju u hrvatske prekojadranske migracije u Mletke koncem srednjega i početkom ranog novog vijeka.

Grafikon 1: Ubilježba duhovnih osoba iz Bara u Mlecima po vremenskim odsječcima (prema podacima iz oporuka i spoznajama historiografije)

Barske duhovne osobe u mletačkim se vrelima redovito bilježe oznakom svoje svećeničke službe (svećenik - *presbiter, prete, officiante*; župnik - *plebanus*, župnički pomoćnik - *mansionario*, prebendar - *beneficiario*, kanonik - *canonico*, kapelan - *capellano*).⁹ Redovnice u mletačkim samostanima imenovane su uobičajenom oznakom *monial(i)e*¹⁰, a *pizzoc(h)ara* je oznaka koja se bilježi uz pripadnice trećega reda.¹¹ Naj-

⁷ Čoralić, 2001., str. 91., 448.

⁸ Čoralić, 2001., str. 441.

⁹ Primjerice: Prete Marco d'Antibaro, officiante in ecclesia S. Felice (ASV, NT, b. 742., br. 109., 7. IX. 1438.); Presbiter Petrus de Antibaro de S. Angeli (NT, b. 1136., br. 188., 4. V. 1466.); Prete Marcho de Antibari mansionario de S. Filippi (NT, b. 825., br. 167., 5. VII. 1479.); Prete Marcus de Antibaro mansionarius ecclesie S. Antonii (NT, b. 651., br. 101., 21. VII. 1483.); Prete Matheus Piper de Antivaro plebanus S. Marie de Bristhis diocesis Concoditus (NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.); Prete Marco de Antivari beneficiario ecclesie S. Maria Formosa (NT, b. 937., br. 245., 21. VII. 1524.). Zasiurno po zvanju najznatnija duhovna osoba iz Bara u onodobnim Mlecima jest Dominik Baranin, mletački kanonik i kapelan mletačkoga patrijarha Antonija Contarena (NT, b. 968., br. 445., 2. IX. 1528.).

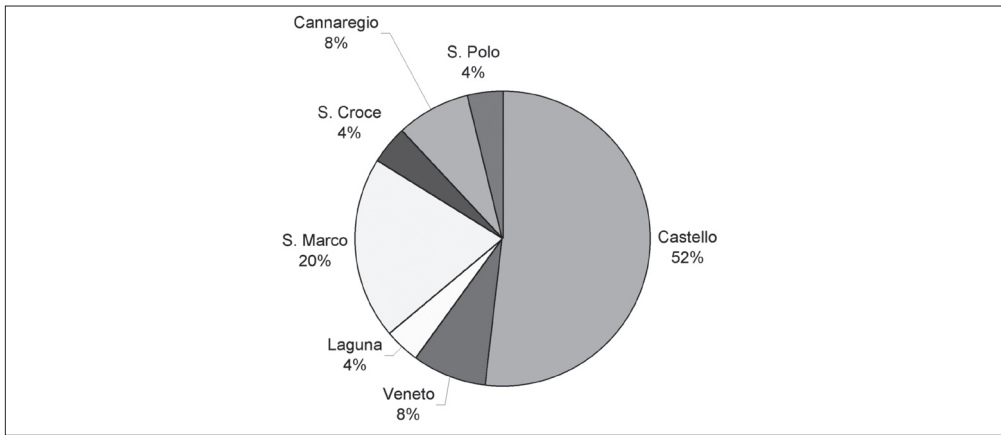
¹⁰ Sebastiana, moniale in Venezia in monasterio S. Aloysio (ASV, NT, b. 1084., br. 216., 18. VIII. 1515.).

¹¹ Maria de Antibaro condam Francisci de Spalato marinarii, habitante in domo pizzocharorum S. Dominici in confinio S. Martini (ASV, NT, b. 263., br. 61., 29. VIII. 1508.); Maria Drago relicta condam ser Martini de Antibaro samitarii, pizzocara ordine S. Francisci (NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.).

veći broj duhovnih osoba iz Bara označen je samo osobnim imenom (rjeđe i imenom oca), a prezimena su (Blanco, Girdosi/Gierdus, Massa, Ruzzi, Turturosi)¹² znatno rjeđa. U jednom primjeru bilježimo i zavičajnu oznaku – pridjevak Piper uz ime barskoga svećenika Matije upućuje na njegovo podrijetlo iz istoimenog plemena u crnogorskim brdima.¹³ U dva su primjera (Ruzzi, Turturosi) uz imena svećenika pridodane i oznake *ser* – pouzdan znak da je riječ o osobama plemićkoga podrijetla.¹⁴ Za trećoretkinje odnosno picokare, žene koje su u ove laičke redove pristupale najčešće u kasnijoj životnoj dobi (često u udovištvu), naslovi oporuka nešto češće bilježe imena njihovih očeva odnosno pokojnih supruga.¹⁵ Naposljetku, uz sve prethodne oznake, barski svećenici, redovnici i picokare redovito su – a zahvaljujući tome doznajemo i njihovo zavičajno podrijetlo – u vrelima označeni i imenom grada iz kojega dolaze (*Antibaro, Antivari, Antybaro*).

Mjesta stanovanja i obnašanja svećeničke i redovničke službe

Mjesta stanovanja i svećeničkog (redovničkog) djelovanja duhovnih osoba iz grada Bara u Mlecima vrijedno je posvjedočenje njihove integriranosti u barsku, ali i hrvatsku iseljeničku zajednicu u cjelini. Podaci rabljeni za ovaj dio istraživanja i izradbu statističke raščlambe također su oporučni spisi (u primjerima kada je podatak o stanovanju i djelovanju izravno izrečen), kao i prethodno navedeni uradci historiografije (vidi: *Grafikon 2.*)

Grafikon 2.: Mjesta stanovanja i obnašanja svećeničkih i redovničkih službi barskih duhovnih osoba u Mlecima

¹² Sergius, filius condam ser Marci Turturosi de Antibaro habitator Veneciarum in sancta Maria Misericordia (ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.); Presbiter Franciscus Blanchio (Blanco) de Antivari mansionario in S. Cassiani (NT, b. 974., br. 122., 22. VIII. 1470.; NT, b. 377., br. 67., 8. I. 1482.); Presbiter Matheus Girdosi (Gierdus) de Antibaro plebano S. Petri que est ultra Lisontium pertinentium Arglegis(!) (NT, b. 1186., br. 51., 13. VII. 1479.; NT, b. 960., br. 513., 31. X. 1510.); Presbiter Iohannes Ruzzi condam ser Marini de Antybaro mansionarius in ecclesia S. Pietro de Castello (NT, b. 959., br. 371., 7. IX. 1493.); Plebano Nicolao Massa de Antibaro (NT, b. 786., br. 87., 8. VII. 1517.).

¹³ ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.).

¹⁴ ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.; NT, b. 959., br. 371., 7. IX. 1493.

¹⁵ ASV, NT, b. 263., br. 61., 29. VIII. 1508.; NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.

Raščlamba konkretnih podataka zorno pokazuje da je predjel Castello – središnja zona useljavanja Hrvata – ujedno i najučestalije mjesto u kojem se spominju barske duhovne osobe (52 posto od ukupnoga broja barskih svećenika, redovnika i trećoretkinja). Unutar Castella važnošću prednjači župa i crkva S. Pietro di Castello, mletačka katedrala do 1807. godine i jedna od tamošnjih crkava s kojim su Hrvati imali najintenzivnije veze u svojem vjerskom životu. U toj je crkvi više godina djelovao ugledni Baranin Dominik – kanonik mletačkoga kaptola i kapelan patrijarha Antonija Contarinija (Contarena; patrijarh od 1508. do 1524. godine).¹⁶ U istoj je crkvi službu župničkoga pomoćnika (*mansionario*) obnašao barski plemić Ivan Ruzzi, a za svećenika se Šimuna Baranina *contrada S. Pietro di Castello* bilježi isključivo kao mjesto njegova obitavanja.¹⁷ Učestalije je ubilježena i crkva S. Maria Formosa po kojoj se naziva i tamošnja župa – jedno od najčešćih mjesta obitavanja iseljenika iz Bara. Svećeničku službu ondje obnašaju Frano Baranin, Luka Jurjev (*presbitero titolato*) i prebendar (*beneficiario*) Marko Baranin.¹⁸ Ostale crkve u Castello zabilježene su, kada je riječ o djelovanju barskih duhovnih osoba, isključivo u pojedinačnim primjerima. Tako se *prete Marcho de Antibari* bilježi kao prebendar crkve SS. Filippo e Giacomo, njegov imenjак župnički je pomoćnik u crkvi S. Antonio, Sergije Turturosi, barski svećenik i plemić djeluje pri samostanu S. Maria della Misericordia, a *in domo pizzocharorum* Reda Sv. Dominika, u župi S. Martino, posljednje godine života u Mlecima provodi barska trećoretkinja Marija.¹⁹

Dvadeset posto barskih duhovnih osoba obitavalo je i djelovalo u središnjem gradskom predjelu S. Marco, području koje je također stoljećima bilo jedno od učestalijih odredišta hrvatskih useljavanja. Izrijeком se bilježe župe S. Felice, S. Angelo i S. Basso, a kao obnašatelji tamošnjih svećeničkih zvanja spominju se barski svećenici Marko, Petar i Sebastijan Nikolin.²⁰ Drugi dijelovi grada, kao i mletačka kopnena i otočna okolica, u strukturi djelovanja barskih duhovnih osoba zastupljeni su vrlo rijetko. U predjelu Cannaregio bilježimo ih u samostanu S. Alvisе (S. Lodovico) i u crkvi S. Marciliano²¹, u predjelu S. Croce jedan je primjer vezan uz tamošnju crkvu S.

¹⁶ Dominik se u vrelima kojima raspolazemo bilježi od 1528. do 1550. godine (ASV, NT, b. 968., br. 445., 2. IX. 1528.; NT, b. 70., br. 67., 12. VII. 1529.; NT, b. 927., br. 1., 13. V. 1533.; NT, b. 927., br. 25., 10. VII. 1534.; NT, b. 577., br. 102., 11. V. 1537.; NT, b. 70., br. 177., 11. I. 1553.; NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.). Iako nam nije poznata pobliza veza toga crkvenog dostojanstvenika s hrvatskom bratovštinom Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima, zapažamo da je – vjerojatno radi njegova ugleda – Dominikova oporuka uvrštena (kao prijepis) u bratimsku knjigu zvanu *Cattastico*, pohranjenu u njezinu sjedištu (*Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone, Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Trifone della Nation Dalmata, Cattastico*, str. 121.).

¹⁷ ASV, NT, b. ASV, NT, b. 959., br. 371., 7. IX. 1493.; NT, b. 986., br. 419., 19. III. 1470.

¹⁸ ASV, NT, b. 875., br. 228., 9. VIII. 1492.; NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.; NT, b. 959., br. 426., 22. V. 1507.; NT, b. 937., br. 245., 21. VII. 1524.).

¹⁹ ASV, NT, b. 825., br. 167., 5. VII. 1479.; NT, b. 651., br. 101., 21. VII. 1483.; NT, b. 457., bez. br., 17. IX. 1390.; NT, b. 263., br. 61., 29. VIII. 1508.

²⁰ ASV, NT, b. 742., br. 109., 7. IX. 1438.; NT, b. 360., br. 26., 18. IV. 1457.; NT, b. 1136., br. 188., 4. V. 1466.; NT, b. 826., br. 88., 5. VII. 1468.; NT, b. 1136., br. 142., 12. V. 1471.; NT, b. 377., br. 114., 24. XII. 1496.

²¹ Barski svećenik Vitus djeluje u župi S. Marciliano (1410. god.), a Baranka Sebastiana redovnica je samostana S. Alvisе (ASV, NT, b. 1084., br. 216., 18. VIII. 1515.; B. Imhaus, nav. dj., str. 532.).

Cassiano²², a uz najpoznatiji mletački franjevački samostan – S. Maria Gloriosa dei Frari (S. Croce) – vezana je redovnička služba barskoga konventualca Ivana Petra.²³

Samo je jedan barski svećenik, prema dosadašnjim saznanjima, prisutan na nekom od mletačkih otoka. Riječ je o Jurju Baraninu, svećeniku u župi S. Stefano na otoku Muranu.²⁴ Naposljetku, u dva primjera bilježimo barske svećenike koji, iako oporuke pišu u Mlecima, kao mjesta svojega obitavanja i djelovanja bilježe mjesta smještena na širem području mletačkih kopnenih stečevina (terraferma). Tako u furlanskom mjestu S. Pietro, nedaleko od Cividalea (Čedad) djeluje svećenik Matija Gierdus (*plebano S. Petri que est ultra Lisontium*), a njegov imenjak s pridjevkom Piper dušebrižničku je službu obnašao u mjestu Concordia Sagittaria kraj Portogruara u današnjoj provinciji Veneciji.²⁵

Podaci o mjestu djelovanja i obnašanja svećeničke ili redovničke službe barskih duhovnih osoba nisu u svim oporukama iskazani. Međutim, već i na osnovi raspoloživih podataka razvidno je da većina djeluje u mletačkim predjelima i župama koja su, upravo u vrijeme njihova života, slovila za najučestalija odredišta hrvatskih useljavanja. Možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da su i mletačke crkvene vlasti, dobro upoznate s brojnošću hrvatske skupine i njezinom razdiobom unutar gradskih *sestiera* i *contrada*, naše svećenike ciljano i upućivale upravo u useljeničke četvrti. Barski svećenici, izrazito brojni i djelatni upravo u doba najснаžnijih hrvatskih migracija na drugu jadransku obalu, zasigurno su pridonosili boljem snalaženju i uklapanju naših iseljenika u novu sredinu. Istovremeno, njihovim djelovanjem i zalaganjem hrvatska je etnička skupina u gradu na lagunama dobivala na prepoznatljivosti i društvenoj cijenjenosti među drugim, tada također brojnim etničkim useljeničkim zajednicama.

Posjedi, kuće, umjetnički i liturgijski predmeti: gospodarske mogućnosti i kultura stanovanja barskih duhovnih osoba

Svećenici, redovnici i trećoretkinje nisu se, već i po naravi svojega zvanja i djelovanja, mogli baviti nekom poduzetničkom aktivnošću. Pristupanjem u samostane njihova je imovina, osim najosnovnijih stvari, postajala zajedničkom sa ostalom redovničkom subraćom, a činjenica da iza njih nisu ostajali oporučni spisi, zasigurno je dodatna teškoća u istraživanju načina njihova života, kao i kulture stanovanja uopće. Kada je riječ o svjetovnom svećenstvu, kojemu je pisanje oporuka dozvoljeno, podaci o njihovom gospodarskom stanju, kao i konkretnoj imovini koju posjeduju, češći su i dopuštaju istraživačku raščlambu. Iako se u svojim iskazima posljednje volje posjed nad nekom imovinom, kako novčanim iznosima, tako i nekretninama,

²² Riječ je o barskom svećeniku Frani Blanchio (Blanco), koji se u spisima hrvatskih iseljenika spominje više puta (ASV, NT, b. 974., br. 122., 22. VIII. 1470.; NT, b. 377., br. 67., 8. I. 1482.)

²³ Ivan Petar spominje se 1502. kao pripadnik Reda konventualaca u mletačkom samostanu S. Nicoletto. Deset godina poslije izabran je za predstojnika (gvardijana) uglednog samostana Frari. Godine 1518. spominje se kao redovnik u samostanu S. Giacomo in Palludo. Usporedi: Lj. A. Maračić, nav. dj., str. 47., 89.

²⁴ ASV, NT, b. 190., br. 318., 4. III. 1538.

²⁵ ASV, NT, b. 1186., br. 51., 13. VII. 1479.; NT, b. 960., br. 513., 31. X. 1510.; NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.

često iskazuje općim navodima²⁶, nekoliko konkretnih primjera zavrjeđuje dodatnu pozornost proučavatelja.

Kronološkim slijedom prva barska oporuka kojom raspoložemo (1390. god.), pisana voljom svećenika i plemića Sergija Turturosija, donosi i najviše konkretnih podataka o imovnim mogućnostima jednog barskog srednjovjekovnog svećenika. Na osnovi brojnih darovnica pojedincima, rođacima i duhovnim osobama, kao i crkvenim ustanovama u zavičaju, u Mlecima te u Padovi, doznajemo da je ovaj ugledni i imućni barski duhovnik raspolagao s više od sto dukata novčanoga dijela imovine, što ga – u usporedbi s većinom drugih naših iseljenika – svrstava u sloj imućnijih građana. Turturosi je, nadalje, vlasnik i posjednik više zemljišnih terena u bližoj barskoj okolici (vinogradi, maslinici), ali i na teritoriju Trevisa i u Mestrama. U gradu Baru posjeduje i vlastitu kuću, a izrijeком spominje i liturgijske predmete (crkvena ruha, brevijari), redovito oporučno namijenjene duhovnim osobama.²⁷ S više od sto dukata raspolagao je i barski svećenik Luka Jurjev, *presbitero titolato* u crkvi S. Maria Formosa. Uz novčane iznose, također razdijeljene rođacima i duhovnim osobama, Luka izrijeком spominje i “sve svoje knjige”, oporučno ih darivajući Laurenciju, kleriku crkve u kojoj i sam obnaša svećeničku službu.²⁸ Novčanim iznosima koji nadilaze skroman prosjek barskih, ali i hrvatskih iseljenika općenito, raspolagao je i kanonik mletački Dominik Baranin. Uz darivanje konkretnih novčanih svota, taj ugledni barski duhovnik među svojom imovinom bilježi i više primjeraka raznoga pokućstva, nakit, a i odjeću (*drappi*), za koju možemo pretpostaviti da je velikim dijelom bila namijenjena i za liturgijsku uporabu.²⁹ Opsegom je relativno sažeta oporuka barskog svećenika Jurja, obnašatelja crkvene službe na otoku Muranu. Da je ipak riječ o vrlo imućnom duhovniku, posvjedočuje nam navod u kojem stoji da su izvršitelji njegove posljednje volje obvezni naplatiti potraživanja koja prema njemu ima poznati mletački hospital *degli Incurabili*, a koja iznose nemalih 260 dukata.³⁰

Iako svećeničkom službom udaljen od zavičaja, Baranin Matej Piper, svećenik u Furlaniji, nije prekidao veze s rodnim krajem. Uz konkretnu ubilježbu darivanja barskih vjerskih ustanova, njegova oporuka kazuje da je u Baru posjedovao jednu kuću na iznajmljivanje, od koje se ubirao redoviti godišnji prihod. Kao i Turturosi, i Matija raspolaze s crkvenim knjigama koje su isključivo njegovo vlasništvo – jedan brevijar daruje barskoj crkvi Sv. Ilije, a drugi (*de papiro legatum doctrinale et regulas sipontinas*) svojem kleriku Battisti.³¹ Primjer posjedovanja umjetničkih predmeta bilježi i oporuka trećoretkinje Marije Drago, udovice barskog plemića Martina. Uz brojne primjere darivanja odjeće i pokućstva, Marija izrijeком navodi i srebrene posu-

²⁶ Primjerice, barski svećenik Ivan Ruzzi izrijeком navodi da posjeduje imovinu “kako u Mlecima, tako i u Baru”, ali je pobliže ne specificira. Zanimljivo je da isti svećenik navodi kako je inventar njegove imovine, vjerojatno one koja se nalazi u Baru, načinio njegov nećak, također barski plemić Ivan Šimunov. Nažalost, taj inventar, zacijelo dragocjena sadržaja, nije sačuvan (ASV, NT, b. 959., br. 371., 7. IX. 1493.).

²⁷ ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.

²⁸ ASV, NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.

²⁹ ASV, NT, b. 577., br. 102., 11. V. 1537.

³⁰ ASV, NT, b. 190., br. 318., 4. III. 1538.

³¹ ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.

de (*crateras argenteas*), darivajući ih najbližoj rodibini ili ih namijenjući za troškove njezina pokopa i posljednjega ispraćaja.³² Naposljedku, primjer u kojem jedna od barskih duhovnih osoba raspolaže sa slikarskim djelom, bilježi oporuka Sebastijane, redovnice mletačkoga samostana S. Alvisse. Slika, nabožnoga sadržaja, dar je njezina strica Dominika, barskoga slikara (*pittore*) i useljenika u Mletke. Dominik ne opisuje svoju sliku iscrpnije te navodi samo da je na njoj uprizoren Krist, tako da sa sigurnošću ne možemo govoriti o poblizem ikonografskom motivu toga rada. Osim slike, Dominik nećakinji daruje i jednu srebrnu pliticu za koju izrijeком navodi da je veća i ljepša od ostalih koje se nalaze u njegovu vlasništvu.³³

Imućnost dijela barskih svećenika neizravno potvrđuju i podaci o kućnoj posluzi odnosno o osobama koje su se za njih brinule u posljednjim godinama života. Takvi podaci, neizrečeni u primjeru srednje ili manje imućnih hrvatskih iseljenika, kazuju o nešto većim imovnim mogućnostima barskih svećenika. Kućnu poslugu su u ovim primjerima redovito činile žene, katkada označene uobičajenim mletačkim nazivima za služavke (*camare, massera*), a katkada tipiziranim, opisnim objašnjenjem (*che me servit*). Njima se, u znak zahvalnosti i pažnje, redovito ostavlja – prema imovnoj snazi oporučitelja – određena novčana svota i poneki predmet iz pokretne imovine. Iznimno, ako oporučitelj nema bliskijih članova rodbine, služavka pripada i pretežit dio njegove imovine.³⁴

Duhovne osobe zavičajem iz grada Bara zasigurno su, prema pokazateljima iz njihovih oporučnih iskaza, bile elitniji, gospodarski imućniji dio hrvatskoga iseljeničtva u Mlecima. Neki od njih, podrijetlom plemići, očevinom odnosno obiteljskim naslijeđem stjecali su u zavičaju nepokretnu imovinu (zemljišne posjede, kuće), njihovim legatima najčešće darovanu najbližim članovima obitelji ili barskim crkvenim ustanovama. Novčane svote kojima raspolažu također ih svrstavaju u imovno natprosječnu skupinu naših iseljenika, a predmeti umjetničkoga obrta odnosno liturgijskoga sadržaja (crkvena ruha, nakit, slike i sl.) ukazuju i na njihov uljudbeni ukus i doseg, ali i na visoku razinu općega civilizacijskoga ozračja negdašnjega grada Bara. Upravo zbog tih razloga duhovne osobe s barskih područja u Mlecima zaseban su, ali istraživački iznimno vrijedan segment proučavanja općih, ponajprije kulturnih sveza između dviju jadranskih obala.

³² ASV, NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.

³³ Slika je darovana redovnici samostana S. Lodovico te je vjerojatno i nakon njezine smrti ostala u posjedu istoga samostana. U popisu umjetnina toga samostana, kako unutar same crkve, tako i u njezinoj riznici, ne nalazimo spomen djela koje bi upućivalo da je rad slikara Dominika. Možemo samo pretpostaviti da je slika nestala, prenesena ili uništena prilikom jedne od kasnijih pregradnji samostana ili prilikom njegova ukidanja početkom XIX. stoljeća (ASV, NT, b. 1084., br. 216., 18. VIII. 1515.). Uspoređi i: L. Čoralić, *Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi (odabrane teme)*, Zagreb, 2003., str. 55.-56.

³⁴ Primjerice: Presbiter Sergius, filius condam Marci Turturosi de Antibaro: Item dimitto Marie, que mihi servivit in infirmitatem meam, ducatus decem (ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.); Presbiter Lucas condam Georgii de Antybaro presbitero titulato ecclesie S. Marie Formose: Item dimitto Catarine vedove que me servit ducatus 40, unum lectum fulcitum et omnes meas massaritas (NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.). U svojoj oporuci, napisanoj 1554. godine, mletački kanonik Dominik Baranin svu svoju imovinu dariva sestri Isabetti i služavki (*massera*) Janki (*Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone, Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Trifone della Nation Dalmata*, str. 121., 24. VI. 1554.).

Rodbina, prijatelji i znanci – svakodnevlje i upućenost barskih duhovnih osoba u Mlecima

Duhovne osobe iz grada Bara imale su u Mlecima, iako ne u svim primjerima, članove rodbine, također pripadnike barske iseljeničke skupine. U oporukama se njihov spomen bilježi pri određivanju izvršitelja posljednjega iskaza volje, pri podjeljivanju legata, kao i pri imenovanju glavnih nasljednika sveukupne imovine oporučitelja. Ponajprije je riječ o braći i sestrama, nećacima i nećakinjama, roditeljima te daljim članovima obitelji. U nekoliko oporuka barskih svećenika doznajemo i njihova imena te oblike povezanosti s oporučiteljima. Tako je, primjerice, izvršitelj oporučnih odredbi svećenika Šimuna Baranina, žitelja župe S. Pietro di Castello, njegov rođak (*consanguineo*) Petar, ujedno i glavni nasljednik (*herede residuario*) svih Šimunovih dobara.³⁵ Oporuka barskog svećenika Marka, župničkog pomoćnika u crkvi S. Antonio u predjelu Castello, načinjena je uoči njegova hodočasnička putovanja u Asiz. U kratkim navodima jedinom se izvršiteljicom imenuje sestrična Ana (*consobrino*), a glavna je nasljednica njegovih dobara Ludovika, Anina usvojena kćer.³⁶ Najbliži rođaci (*consobrino*) izvršitelji su i oporučnih legata svećenika Matije Pipera (bratić Marko) i trećoretkinje Marije, udovice *ser* Martina iz Bara (bratić Nadale Benstegno).³⁷ Nikola i Petar Gierdus osobe su najvećega povjerenja njihova brata, barskog svećenika Matije, koji, iako oporuku piše u Mlecima, kao mjesto službovanja navodi furlansko mjesto S. Pietro. Braći Nikoli i Bernardu svećenik ostavlja i svu svoju imovinu, a nećaku Pompeju namjenjuje svoj udio u jednoj barci te dio pokućstva.³⁸ Članove obitelji bilježi i oporučni spis svećenika Nikole Baranina. Izvršiteljima oporuke imenuje šogoricu (*cugnada*) Lukreciju i zeta (*zenero*) Marka, a zanimljivo je da glavnom nasljednicom imenuje nezakonitu kćer Jakomu, suprugu rečenog izvršitelja oporuke Marka.³⁹ Naposljetku, niz navoda o članovima obitelji sadržava više oporučnih spisa i kodicila mletačkoga kanonika, barskoga svećenika Dominika. U oporuci pisanoj 1534. izvršiteljice su njegova majka Katarina i sestra Isabetta, a tri godine poslije najveće povjerenje glede ispunjenja legata Dominik iskazuje sestrama Isabetti i Mariji. Bratu Nikoli i sestri Isabetti dariva manje novčane iznose i poneki predmet iz svoje pokretne imovine, a posebno često bilježi i brojne nećakinje i nećake, također ih obdarujući novčanim svotama, raznim uporabnim predmetima te nakitom.⁴⁰ U svojoj završnoj opo-

³⁵ ASV, NT, b. 986., br. 419., 19. III. 1470.

³⁶ ASV, NT, b. 651., br. 101., 21. VII. 1483.

³⁷ ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.; NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.

³⁸ ASV, NT, b. 960., br. 513., 31. X. 1510.

³⁹ ASV, NT, b. 44., br. 314., 11. X. 1553.

⁴⁰ Dominicus de Antibaro canonicus Venetie capellanus reverendissimi Antonii Contareno patriarche Venetiarum: Item a mia nezza Franceschina ducati 25 et un letto fornido per suo maridar. Item lasso a Catarina fia di Piero et di Franceschina miei nevodì uno letto cum una coltra et uno paro di linzuoli et ducatos 20 de lire 6,4 per ducato per il suo maridar over monachar. Item lasso a Paulina sorella della detta Catarina ducati 20 per il suo maridar over monachar. Item lasso a Andriana sorella della ditta ducato uno per segno della carità per una volta tanto. Item lasso a mia nezza Anzola moier di Zanetto calafato ducato uno per segno d'amor per una volta tanto. Item lasso a missier Nicolao Falco avvocato mio nevodo soldi 12 de pizzoli per una volta tanto. Item lasso a Nadalin fiol del quondam Nicolò mio fratello altri soldi 12 de pizzoli per una volta tanto. Item lasso a Piero mio nevodo ducato uno per una volta tanto per il segno di carità (ASV, NT, b. 927., br. 25., 10. VII. 1534.; NT, b. 577., br. 102., 11. V. 1537.; NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.).

ruci, pisanoj 1554. godine i pohranjenoj u prijepisu i u sjedištu hrvatske bratovštine Sv. Jurja i Tripuna, glavnom nasljednicom, uz služavku Janku, imenuje i svoju sestru Isabettu, spomenutu u svim njegovim iskazima tijekom proteklih godina.⁴¹

Barski se svećenici izrijeком spominju i u oporukama svojih rođaka nastanjenih u Mlecima. Već spomenuti svećenik Matej Girdosi (Gierdus) jedan je od izvršitelja posljednje volje svojega strica Jurja Dobroslavova, barskoga iseljenika u Mletke⁴², a također višestruko naveden kanonik Dominik Baranin ubilježen je kao osoba najvećega povjerenja pri izvršenju posljednjih želja svoje sestre Marije, udovice paštrovskoga iseljenika Radiča i stanovnice Hrvatima najčešće naseljene župe predjela Castello (S. Pietro di Castello, četvrt Quintavalle). Zanimljivo je da Marija obitava u kući koja je vlasništvo nasljednika pokojnoga mletačkog patrijarha Antonija Contarinija (1508.-1524.), čiji je kapelan bio njezin brat i izvršitelj oporuke Dominik.⁴³

U nekoliko primjera barske su duhovne osobe obdarene imovinom svojih rođaka, pripadnika barske iseljeničke skupine u Mlecima. Tako, primjerice, Juraj Dobroslavov daruje svom nećaku, svećeniku Matiji Girdosiju (ujedno i izvršitelju Jurjeve oporuke) dva saga uz uvjet da Matija za spas oporučiteljeve duše održi mise zadušnice.⁴⁴ Jedanaest dukata namjenjuje svojoj nećakinji Katarini, pripadnici trećoretkinja, imućni Baranin Juraj pokojnoga Damjana, prior mletačkog hospitala u predjelu Castello (u župi S. Martino). Novac je namijenjen za troškove njezina putovanja u Asiz i Rim, a ako iz bilo kojega razloga Katarina bude spriječena u izvršenju toga zamjenskog hodočašća, svota se ima dodijeliti nekoj drugoj osobi koja će ovaj legat izvršiti.⁴⁵ Naposlijetku, u već spomenutoj oporuci Marije iz Bara, udovice Radiča Paštrovića, glavni nasljednik sveukupne imovine njezin je brat, kanonik Dominik, ujedno i izvršitelj svih njezinih oporučnih odredbi.⁴⁶

Duhovne osobe iz Bara u Mlecima, ponajprije svećenici, u svojem su svakodnevnom obavljanju pastoralne službe bili uvelike povezani s brojnim sunarodnjacima. Vremenska podudarnost prisutnosti i djelovanja u Mlecima, kao i obitavanje u istim predjelima i župama pridonosili su njihovoj svakodnevnoj komunikaciji, kako onoj koja se isključivo odnosila na vjersku stranu svakodnevlja, tako i u drugim oblicima sudjelovanja u mletačkom društvenom životu. Brojnost i važnost djelovanja barskih svećenika u Mlecima, zapažena upravo u doba najjačih hrvatskih prekojadranskih migracija, posvjedočena je, stoga, i kroz brojne oporučne iskaze duhovnih osoba iz grada Bara, ali i – u još većoj mjeri – kroz pregršt istovrsnih spisa naših useljenika s onovremenog hrvatskog etničkog područja.

Hrvatski sunarodnjaci izrijeком su zabilježeni u nekoliko oporuka barskih svećenika. Jedna od izvršiteljica oporuke barskoga svećenika Matije Pipera, ujedno je i glavna nasljednica njegove sveukupne imovine – Klara, udovica Jurja iz hrvatskoga grada Zrina.⁴⁷ Manje novčane svote svojim barskim sunarodnjacima dariva sve-

⁴¹ ASV, NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.; *Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone, Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Trifone della Nation Dalmata*, str. 121.

⁴² ASV, NT, b. 1186., br. 51., 13. VII. 1479.

⁴³ ASV, NT, b. 70., br. 177., 11. I. 1553.

⁴⁴ ASV, NT, b. 1186., br. 51., 13. VII. 1479.

⁴⁵ ASV, NT, b. 43., br. 155., 16. VI. 1523.

⁴⁶ ASV, NT, b. 70., br. 177., 11. I. 1553.

⁴⁷ ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.

ćenik Sergije Turturosi – Dobri pokojnoga Ivana ostavlja dva, a Veli *condam Proculinisco* (možda odvjetak barske plemićke obitelji Proculian) namijenjuje deset dukata.⁴⁸ Barski iseljenik Hermenando odvjetak je plemićkog roda Dalmas (Dalmasio, Dalmasius, Dalmac). Zabilježen je u oporuci kanonika Dominika Baranina i obdaren sa šest zlatnih škuda.⁴⁹

Posebne istraživačke pozornosti vrijedni su oporučni navodi hrvatskih iseljenika u kojima se - kao izvršitelji oporuka, svjedoci prigodom njihova sastavljanja te kao obdarenici dijelom njihove imovine - učestalo bilježe barske duhovne osobe. S obzirom na zavičajno podrijetlo te skupine hrvatskih iseljenika u Mlecima, prednjače Barani i nekadašnji žitelji bokeljskog i budvanskoga područja (Kotor, Budva, Paštovići), znatan je udio i useljenika iz Dalmacije (Dubrovnik, Korčula, Hvar, Split, Šibenik, Zadar, Rab), a vrela bilježe i useljenike s područja Hrvatskoga Kraljevstva (Zagreb). Uglavnom je riječ o srednje ili manje imućnim useljenicima, mjestom stanovanja i obavljanja svoje profesionalne djelatnosti poglavito vezanim uz župe gradskoga predjela Castello, područja u kojemu se i bilježi najveći broj duhovnih osoba podrijetlom iz grada Bara.

Barski svećenici, osobe koje su već i zbog cijenjenosti njihova zanimanja i djelovanja uživale poseban ugled u hrvatskoj iseljeničkoj zajednici, učestalo se, oporuke to nedvojbeno posvjedočuju, bilježe kao izvršitelji posljednjih iskaza volje niza iseljenih našijenaca. Tako je svećenik Marko Baranin, "duhovni otac" (*padre spirituale*) i izvršitelj oporučnih legata Baranke Diane, a u istoj se vrsti obveze bilježi i župnik Nikola Massa iz Bara, osoba najvećega povjerenja nekadašnjeg sugrađanina Jurja Mihovilovoga, nekoć zastavnika mletačkog providura u Baru Domenica Malipera, a u trenutku pisanja oporuke mornara nastanjenog u Mlecima.⁵⁰ *Marchus de Antibari mansionario de S. Filippi commissario* je u oporučnom spisu Marije, supruge budvanskoga mornara Stjepana, a višestruko spominjani kanonik Dominik Baranin izvršitelj je oporuke Stane, supruge paštrovskoga iseljenika Andrije.⁵¹ Potonji kanonik, ugledni barski crkveni dostojanstvenik u Mlecima, bilježi se kao *confessor* i izvršitelj i u oporuci hrvatske iseljenice Katarine, supruge Hvaranina Martina, a na zamolbu oporučiteljice obvezan je, za spas njezine duše, služiti mise zadušnice.⁵² Katarina pokojnoga Rade Montanello iz Kotora, udovica kotorskoga pomorca Rade, posljednje godine života provodi u hospitalu bratovštine Madonna della Carità. Izvršitelj njezinih zadnjih odredbi Baranin je – svećenik Marko, nadarbenik crkve S. Maria Formosa u Castellu.⁵³

Podjednakim broječanim omjerom barski su svećenici zabilježeni i kao svjedoci oporučnih spisa hrvatskih iseljenika. *Presbiter Francesco Blanchio* (Blancho), službujući u crkvi S. Cassiano, svjedoči u oporukama dvojice Barana - zidara Jakova Blanca (prema prezimenu moguće svećenikova rođaka) i Dimitrija Jurjeva.⁵⁴ Iz Bara je i ise-

⁴⁸ ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390. O barskoj plemićkoj obitelji Proculian i njezinim najvažnijim odvjetcima vidi podrobnije u: Marković, 1995., str. 38.-39.

⁴⁹ ASV, NT, b. 927., br. 25., 10. VII. 1534. O obitelji Dalmas usporedi: Marković, 1995., str. 29.

⁵⁰ ASV, NT, b. 360., br. 26., 18. V. 1457.; NT, b. 786., br. 87., 8. VII. 1517.

⁵¹ ASV, NT, b. 825., br. 167., 5. VII. 1479.; NT, b. 133., br. 544., 23. XI. 1482.

⁵² ASV, NT, b. 70., br. 67., 12. VII. 1529.

⁵³ ASV, NT, b. 937., br. 245., 21. VII. 1524.

⁵⁴ ASV, NT, b. 974., br. 122., 22. VIII. 1470.; NT, b. 377., br. 67., 8. I. 1482.

ljenica Margareta, supruga istanjivača plemenitih kovina (*batorio*) Jurja, a svjedok je njezine oporuke barski svećenik Petar, nastanjen u župi S. Angelo u središnjem predjelu S. Marco.⁵⁵ Potonji svećenik bilježi se u istoj funkciji i pri ovjeri oporuke Splićanina Ivana, obrtnika drvodjelske vještine (škrinjar).⁵⁶ U istome predjelu, u župi S. Basso, obitava i barski svećenik Sebastijan Nikolin, svjedok oporuke dubrovačkog iseljenika Andrije *de Canali*.⁵⁷ Dva se barska svećenika bilježe kao svjedoci pri iskazu posljednje želje Rabljanke Helene, supruge *ser* Jurja Paštovića. Riječ je o Ivanu te Dimitriju pokojnoga Markantuna, ali mjesto njihova obitavanja i obnašanja svećeničke službe nije navedeno.⁵⁸ Naposljetku, kao svjedok oporuke jednom hrvatskom iseljeniku sa sjevera (Petar Zagrepčanin) spominje se barski svećenik Marko, žitelj već spomenute župe S. Angelo.⁵⁹

U nekoliko oporučnih spisa hrvatskih iseljenika barski su svećenici zabilježeni kao osobe imenovane za služenje misa zadušnica u spomen na oporučitelje. Diana iz Bara oporučnom odredbom za vršenje službe Božje imenuje barskoga svećenika i svojega ispovjednika Marka, a istovjetnu želju iskazuje i Kotoranin Petar, određujući da izvršitelji njegove posljednje volje daju – u svrhu slavljenja misa – uobičajenu novčanu nadoknadu barskom svećeniku Petru.⁶⁰ *Volo quod per presbiterum Franciscum de Antivari ecclesie S. Marie Formose celebrat missas S. Marie et S. Gregorii* oporučna je želja Katarine, supruge Rade iz Budve, dočim Šimun Zadranin *pro messe S. Marie et S. Gregorio* dariva barskom svećeniku Dominiku tri dukata.⁶¹ U XVI. stoljeću djelatan je mletački kanonik Dominik Baranin. Jedan je od barskih duhovnika koji su bili najučestalije povezani s hrvatskom iseljeničkom zajednicom. Uz prethodno spomenute primjere, Dominika bilježimo i kao svećenika koji služi mise pri posljednjem ispraćaju Katarine, supruge Hvaranina Martina, kao i pri pogrebu imućnoga korčulanskoga brodovlasnika Antuna Mihovilova. U oba slučaja Dominik je i ispovjednik tih hrvatskih iseljenika, a korčulanski brodar mu u znak zahvalnosti dariva dva dukata.⁶²

Duhovne osobe iz grada Bara, ponajprije svjetovni svećenici, bili su tijekom svojega obitavanja i djelovanja u Mlecima intenzivno povezani s hrvatskom iseljeničkom zajednicom. Dio njih i u novoj je sredini održavao veze s članovima svoje rodbine (također iseljenicima), o čemu zorno svjedoči niz konkretnih primjera oporučnih spisa barskih iseljenika. Barski su svećenici, nadalje, bili posebno ugledan dio hrvatske zajednice u gradu na lagunama, radi naravi svojega posla posebno štovani i priznati te otuda – tragom spisa Hrvata koji zavičajem obuhvaćaju cjelokupan onovremeni hrvatski etnički prostor – nailazimo na brojna konkretna svjedočanstva njihove intenzivne međusobne komunikacije. Ujedno, ova su vrela i vrijedan prilog poznavanju povijesti Katoličke crkve i Barske nadbiskupije u srednjem i ranom novom

⁵⁵ ASV, NT, b. 1136., br. 142., 12. V. 1471.

⁵⁶ ASV, NT, b. 826., br. 88., 5. VII. 1468.

⁵⁷ ASV, NT, b. 377., br. 114., 24. XII. 1496.

⁵⁸ ASV, NT, b. 967., br. 158., 13. III. 1512.

⁵⁹ ASV, NT, b. 826., br. 71., 9. IV. 1475.

⁶⁰ ASV, NT, b. 360., br. 26., 18. V. 1457.; NT, b. 1136., br. 188., 4. V. 1466.

⁶¹ ASV, NT, b. 875., br. 228., 9. VIII. 1492.; NT, b. 910., br. 221., 7. IV. 1477.

⁶² ASV, NT, b. 70., br. 67., 12. VII. 1529.; NT, b. 927., br. 1., 13. V. 1533.

vijeku, njihove iznimne uloge u vjerskom i društvenom svakodnevlju Bara te – slijedom toga – i u životu barske dijaspore u gradu na lagunama.

Integriranost u vjersko svakodnevlje: mletačke crkve i duhovne osobe u oporukama barskih svećenika i trećoretkinja

Temeljne sastavnice svakodnevlja barskih duhovnih osoba u Mlecima činilo je obnašanje njihove crkvene ili redovničke službe. Kao dio svjetovnog svećenstva, redovništva ili laičkih redova, ti su Barani svojim dušebrižničkim radom, kao i karitativnim pregnućima, bili upućeni na svekoliku zajednicu katoličkih vjernika u gradu na lagunama. Jednako tako, mletačke vjerske ustanove – crkve, samostani i ubožišta – kao i duhovne osobe, njihovo su okruženje. Otuda činjenica da su u oporukama barskih svećenika učestalo zastupljene crkve s kojima su ti svećenici održavali najučestalije veze odnosno one u kojima su djelovali i obnašali duhovnu službu. Nadalje, osobe koje se, u svojstvu izvršitelja, obdarenika ili svjedoka njihovih oporuka, najčešće bilježe, također su iz redova mletačkoga svećenstva i redovništva.

Prvi podatak vezan uz odnose s mletačkim crkvama u oporukama barskih svećenika, ali i bilo kojih drugih oporučitelja toga vremena, odnosi se na odabir njihova posljednjega počivališta. Riječ je o neredovito iskazanoj odredbi što upućuje – budući da je riječ o duhovnim osobama – da se u takvim slučajevima podrazumijevalo da mjesto njihove sahrane budu crkvena odnosno samostanska groblja u kojima i obitavaju u trenutku pisanja oporuke. U nekoliko iskaza takav se podatak izrijekom navodi. Tako Dominik Baranin, kanonik mletačke stolnice S. Pietro di Castello, u podrobnom opisu smještaja svoje grobnice, određuje da njegovo tijelo počiva *in andio per mezza di capella di Ogni Santi nella giesia di S. Pietro* te dariva četiri dukata za troškove pogreba kanonicima kaptola kojemu je i sam pripadao.⁶³ Opsežan je i opis kojime barski svećenik Nikola, žitelj župe S. Martino u Castellu, određuje tijekom vlastita posljednjega ispraćaja. Prema podužoj odredbi, tijelo pokojnoga svećenika ima se, odjeveno u svećenički habit i bez posebne ceremonije (*senza pompa*), položiti u grobnicu matične mu crkve S. Martino, gdje će se, u spomen na pokojnika, održati 12 misa zadušnica. U pogrebu će sudjelovati kaptol i župnik rečene župe, a svećeniku koji će slaviti mise dariva se pet dukata.⁶⁴ Slično prethodnim odredbama, groblja unutar crkvenih ustanova u kojima su obitavale odabiru i barske iseljenice-trećoretkinje. Marija pokojnoga Frane za posljednje počivalište imenuje *arche pizzocharorum* Reda sv. Dominika u župi S. Martino, a Marija, udovica Baranina Martina, *pizochara* franjevačkoga reda, želi biti pokopana u grobnicama trećoretkinja *apud S. Francisci de Vinea*.⁶⁵

Nasuprot prethodnim primjerima, u nekoliko oporuka barske duhovne osobe odabiru počivalište u crkvama kojima nisu pripadali u trenutku pisanja iskaza svoje posljednje volje. Tako Luka Jurjev iz Bara, svećenik u crkvi S. Maria Formosa, izrijekom kaže da njegovo tijelo treba počivati u franjevačkoj bazilici *de Vinea*, kojoj – *pro sepultura* – dariva deset dukata.⁶⁶ Grobnicu u crkvi S. Martino u Castellu odabire barski svećenik Matija Gierdus, u trenutku pisanja oporuke župnik u furlanskom mjestu S. Pietro.⁶⁷

⁶³ ASV, NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.

⁶⁴ ASV, NT, b. 44., br. 314., 11. X. 1553.

⁶⁵ ASV, NT, b. 263., br. 61., 29. VIII. 1508.; NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.

⁶⁶ ASV, NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.

⁶⁷ ASV, NT, b. 960., br. 513., 31. X. 1510.

Oporučni spisi barskih duhovnih osoba vrijedan su izvor i o njihovim odnosima, uklopljenosti i prilagođenosti tamošnjem vjerskom ozračju. Podaci o darivanju mletačkih crkvenih ustanova ujedno su i posvjedočenje njihovih konkretnih prinosa mletačkoj sakralnoj i kulturnoj baštini. Obdarivanjem prednjače crkve i samostani smješteni u predjelu Castello, središnjem mjestu djelovanja barskih duhovnih osoba. Crkve u drugim dijelovima grada zastupljene su rjeđe, a zanimljivo je da se izrijeком spominju i obdaruju crkvene ustanove izvan Mletaka – na otocima lagune ili diljem Veneta. Sukladno imovnim mogućnostima, crkvenim se ustanovama ponajprije darivaju novčane svote, katkad izravno namijenjene za gradnju ili preuređenje crkvenoga zdanja, kao i za nabavu predmeta umjetničkog obrta liturgijske namjene.

Najviše podataka o obdarivanju mletačkih vjerskih ustanova bilježi oporuka barskoga plemića i svećenika Sergija Turturosija. Crkvi S. Maria della Misericordia, u kojoj taj svećenik obitava posljednjih godina života, poklanja 12 dukata da bi se načinio jedan kalež, a crkvi S. Lazzaro dei Mendicanti – također u svrhu izradbe kaleža – ostavlja dvadeset dukata. Samostanu S. Geremia, smještenom u predjelu Cannaregio, Turturosi namjenjuje deset dukata, a kaptolu crkve S. Silvestro u predjelu S. Polo oporučno ostavlja crkveno ruho (*meam cotam grossam*) te sto dukata – namijenjenih za držanje zadušnica u spomen na darovatelja. Dio svojega nemalog imetka Turturosi poklanja i crkvenim ustanovama izvan Mletaka. Crkvi S. Marie Tornacensis u Padovi ostavlja prihode sa svojih posjeda smještenih u okolici Trevisa i u Mestrama, a samostanu S. Angelo na otoku Muranu dariva pet dukata. Naposljetku, kao oblik iskupljenja za “loše namjere ili čine” tijekom protekloga života, barski plemić i svećenik dariva po četiri dukata za siromahe (*inter pauperes*) u Mlecima i u Padovi.⁶⁸

Crkve i samostani predjela Castello obdaruju se i u nekoliko sljedećih oporuka barskih duhovnih osoba. Trećoretkinja Marija matičnom samostanu S. Francesco della Vigna, grobnice kojega odabire i za svoje posljednje počivalište, dariva jednu srebrnu posudu, a za gradnju (*pro fabrica*) crkve S. Trinità namjenjuje pet dukata.⁶⁹ U istu svrhu (za gradnju odnosno uređenje crkvenog zdanja) svećenik Luka Baranin dariva crkvi S. Michaele na Muranu deset dukata, a crkvi S. Maria Formosa, u kojoj u trenutku sastavljanja oporuke obnaša svećeničku dužnost, ostavlja četiri dukata.⁷⁰ Naposljetku, kada je riječ o darivanju crkava i samostana, bilježimo oporučni legat svećenika Matije Pipera, darovatelja (*pro fabrica*) spomenute crkve S. Maria Formosa u Castellu⁷¹, kao i kanonika Dominika Baranina koji oporučno dariva kaptolu svoje matične crkve S. Pietro di Castello četiri dukata.⁷²

Barskim duhovnim osobama nastanjenima u Mlecima zasigurno su – prema naravi službe koju obnašaju – najbliži bili pripadnici tamošnjega klera, bez obzira na njihovo zavičajno podrijetlo i etničku pripadnost. U oporukama barskih svećenika i tre-

⁶⁸ ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.

⁶⁹ ASV, NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.

⁷⁰ ASV, NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.

⁷¹ Matija Piper dariva deset dukata i crkvi S. Maria u mjestu Concordia Sagittaria u Venetu, gdje obnaša službu svećenika u godini pisanja svoje oporuke (ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.).

⁷² Kanonik Dominik iz Bara određuje i da se dio njegovih pokretnih predmeta (odjeća, pukućstvo) proda na javnoj dražbi i prihod podari siromasima predjela Castello, *dove è di bisogno* (ASV, NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.).

čotetkinja česti su navodi u kojima se, kao izvršitelji posljednje volje, obdarenici dijelom imovine ili kao svjedoci pri sastavljanju oporučnoga spisa, spominju brojni svećenici.⁷³ Najveći dio njih pripadao je, prema hijerarhijskoj ljestvici, nižemu kleru, ali se nerijetko bilježe i duhovne osobe viših svećeničkih zvanja. Nadalje, iako su, sukladno mjestu poblizem boravka barskih svećenika u Mlecima, svećenici predjela Castello učestalije zastupljeni, nije rijedak ni spomen duhovnih osoba iz drugih dijelova grada, kao i s Mlecima susjednoga otočja.⁷⁴ Takvi podaci, učestalo ubilježeni u oporukama, kazuju o potpunoj integriranosti barskih duhovnih osoba u novu sredinu, njihovoj prilagođenosti i ulozi u vjerskom i društvenom svakodnevlju. Time su oni, osim za poznavanje povijesti barske crkve i vjerskoga života hrvatske dijaspore, ujedno i – iako u spoznajama historiografije nedovoljno znan – neodvojiv dio povijesti Katoličke crkve u nekdašnjim Mlecima.

U sjećanje na zavičaj: legati iseljenih barskih svećenika crkvenim ustanovama i duhovnim osobama u domovini

Hrvatski iseljenici, te tako i pripadnici barske iseljeničke skupine, nisu odlaskom u novu sredinu prekidali svaki kontakt s rodnim krajem. Oporuke iseljenih Barana, a o tome vrela nedvojbeno svjedoče, prepune su podataka o obdarivanju pojedinaca, članova obitelji i rodbine te poglavito duhovnih osoba i crkvenih ustanova u zavičaju. Barski svećenici po toj se sastavnici također u cijelosti uklapaju u zajednicu svojih sunarodnjaka te su njihovi oporučni navodi dodatna potvrda neprekinutosti komunikacije dijela iseljenika sa zavičajem, ali i vrijedno vrelo za poznavanje sakralne baštine grada Bara i Barske nadbiskupije. Znano je, naime, da je srednjovjekovni i ranonovovjekovni Bar bio grad iznimno brojnih crkvenih zdanja. Primjeri-

⁷³ Primjerice: Presbiter Sergius, filius condam Marci Turturosi de Antibaro: In quo quidem meo testamento volo et ordino meos fidedignos commissarios venerabilem virum dominum presbiterum Victorem Paninsacho, plebanum sancti Ieremie, dominum presbiterum Donatum, plebanum sancti Felicis, presbiterum Nicolaum de Papo sanctorum Apostolorum et ser Marcum, priorem sancti Laçari. Item dimitto presbitero Theodoro ducatum unum pro missis sancti Gregorii pro anima mea. Item dimitto Margarete ordinis tercii sancti Francisci, que habet filiam monialem in loco sancti Angeli de Muriانو, ducatos quatuor. Item dimitto domino presbitero Donato, plebano, et domino presbitero Nicolao, predictis etiam commissariis meis, ducatos octo pro quolibet (ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.); Presbiter Luca condam Georgii de Antybaro presbitero titulato ecclesie S. Marie Formose: Meos fideicommissarios ... reverendum dominum Antonium Rugium plebanum ecclesie S. Trinitatis, reverendum Bartholomeum plebanum ecclesie S. Juliani, reverendum presbiterum Iohannem a Vinea, presbiterum titulum prefate ecclesie S. Marie Formose et dominum presbiterum Benedictum Privigino ad S. Sepulcri capelanus. Item dimitto presbitero Nicolao de Parlaris mansionario in ecclesia S. Justine unam meam vestam de panno paonazzo. Item dimitto presbitero Natali de Drivasto mansionario in ecclesia S. Antonii meum vestitum de panno paonazzo ut orat Deum pro anima mea. Item dimitto presbitero Iohanni Andree, officianti in ecclesia S. Zaccaria ducatum unum pro anima mea. Item dimitto reverendo padre Floriano plebano ecclesie S. Iohannis Novi ducatos 5. Item dimitto Laurentio clerico in dicta ecclesia S. Marie Formose omnes meos libros pro anima mea (NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.); Maria Drago relicta condam ser Martini de Antibaro samitarii, pizzocara ordine S. Francis: Item relinquo sorori Thomasine monialis ad Crucem a Zudecca duo facioli et tres libras parvorum (NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.).

⁷⁴ Vrijedno je spomenuti i oporučni navod barskoga svećenika i mletačkog kanonika Dominika, koji izvršiteljem svoje posljednje volje imenuje sunarodnjaka Dominika s Krka, također mletačkog kanonika (ASV, NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.).

ce, prema izvješću barskoga nadbiskupa Marina Bizze (1608.-1624.) iz 1610. godine, u Baru je – uz prvostolnu crkvu (Sv. Jurja) i tri zborne crkve (Sv. Petra, Sv. Ilije i Sv. Marije *extra muros*) – postojalo još 18 sakralnih zdanja, a u podgrađu i bližoj okolici nalazilo se još 48. Šezdeset godina kasnije (1671. godine) Peraštananin Andrija Zmajević, barski nadbiskup od 1671. do 1694. godine, izrijeком spominje ukupno 53 crkve i kapele u samome gradu i njegovoj okolici.⁷⁵ O onim znamenitijim crkvama podaci su poznati na osnovi sačuvanih (često i posrednih) vrela, ali i zahvaljujući arheološkim istraživanjima i rezultatima spoznaja povjesničara umjetnosti.⁷⁶ Mletačka građa koju ovdje razmatramo dopunsko je i – držimo – vrijedno saznanje koje, iako posrednim putem, osvjetljava crkvenu povijest grada Bara u predosmanlijsko doba. Najviše podataka sadrži kronološkim slijedom prva nađena oporuka jednog barskog iseljenika – svećenika Sergija Turturosija iz 1390. godine.⁷⁷ Obdarujući u iskazu svoje posljednje volje i brojne crkvene ustanove i duhovne osobe u Mlecima, Turturosi – kada je riječ o njegovu zavičaju – najprije spominje Kaptol stolne crkve Sv. Jurja⁷⁸ u Baru te tamošnjim kanonicima dariva jedan svoj brevijar koji se od strane sadašnjeg i budućih nadbiskupa ne smije prodati, založiti, niti na bilo koji drugi način otuđiti, već isključivo mora služiti za liturgijsku uporabu u središnjoj barskoj crkvi. Istim kanonicima ostavlja dvadeset dukata, namijenjenih za različite gradnje (*fabbrica*) i uređenja stolne crkve i sjedišta kaptola, kao i svoje zemljišne posjede smještene na različitim barskim lokacijama (maslinike, vinograde). Svakoј od četiri barske crkve – Sv. Gabrijela, Sv. Luke, Sv. Marije Magdalene i Sv. Nikole – ostavlja po jedno crkveno ruho u vrijednosti od tri dukata. Prvoj spomenutoј crkvi (Sv. Gabrijela) dariva i vinograd i posjed nasaden maslinama. Za iskupljenje *pro male ablatis* barski svećenik ostavlja dvadeset dukata koji neka se razdijele u Baru, dočim za mise zadušnice u rodnom gradu namjenjuje deset dukata. Manju svotu od svega jednog dukata dariva barskim remetama (pustinjacima) Sv. Jakova. Nadalje, nekoliko je pojedinaца, svećenika i svjetovnih osoba, nastanjenih u Baru, kojima ovaj imućni svećenik namjenjuje dio svoje imovine. Žuri (*Zhure*), udovici barskog kancelara Pavla, daruje jedan dukat, a svojim nećacima – barskim svećenicima Dominiku i Petru ostavlja kuću u Baru i dio svojega crkvenoga ruha. Nećak Dominik ujedno je, uz barskog arhiđakona Vita, izvršitelj onoga dijela oporuke koji se odnosi na Sergijeve barske posjede i pokretnu imovinu.⁷⁹

Darovnicu barskoј stolnici i sjedištu nadbiskupa bilježimo i u iskazu posljednje volje svećenika Ivana Ruzzija, koji *fabrice Archiepiscopatu Antybarensi* dariva šest malih li-

⁷⁵ Marković, 1998.; Marković, 2002.; I. Jovović, nav. dj., str. 80.-81.

⁷⁶ U svojoj monografiji o povijesti Barske nadbiskupije I. Jovović spominje, na osnovu spoznaja historiografije i objavljenih vrela, sljedeće crkve u Baru i njegovoj bližoj okolici: Sv. Srđa i Baka, Sv. Stjepana, Sv. Leonarda, Sv. Hilarija, Sv. Pavla, Sv. Abrahama, Sv. Katarine, Sv. Križa, Sv. Vita, Sv. Venerande, Sv. Jakova, Sv. Hodočasnika (*sic!*, riječ je o crkvi posvećenoј Sv. Peregrinu), Sv. Lovre, Sv. Aleksandra, Sv. Bartola, Sv. Marka te kapele Sv. Helene, Sv. Gabrijela, Sv. Šimuna i Sv. Luke evanđeliste, Sv. Magdalene i Sv. Andrije (I. Jovović, nav. dj., str. 81.). Podrobnije o sakralnim zdanjima grada Bara u srednjem vijeku usporedi i: Đ. Bošković, nav. dj.; P. Mijović, nav. dj.; Marković, 1998.; T. Bošković, nav. dj., str. 234.-242.

⁷⁷ Na Turturosijevu oporuku i njezin sadržaj, ponajprije glede važnosti za utvrđivanje sakralnih zdanja u Baru, upozorio je njemački znanstvenik O. J. Schmitt, nav. dj., str. 139.

⁷⁸ O barskoј katedrali Sv. Jurja podrobnije vidi: Đ. Bošković, nav. dj., str. 9.-20.; Marković, 1998., str. 211.-213.; I. Jovović, nav. dj., str. 211.-218.; T. Bošković, nav. dj., str. 237.

⁷⁹ ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.

bara. Isti oporučitelj prisjeća se i zborne crkve Sv. Petra u Baru te za izradbu jednoga kaleža dariva osam dukata, koje je tamošnjem kleru obvezan predati njegov nećak Lovro.⁸⁰ Dvije se oporuke, obje barskih duhovnika, odnose na zbornu crkvu Sv. Ilije u Baru.⁸¹ Svećenik Matija Piper, obnašatelj crkvene službe u Venetu, dariva *presbiteris ecclesie S. Helie de Antibaro* polovicu prihoda od svoje kuće u Baru, smještene *prope castrum Antibari*.⁸² U drugoj oporuci kanonik i patrijarhov ispovjednik Dominik Baranin istoj crkvi dariva “za spas svoje duše” skromnu svotu od jednoga dukata.⁸³

Oporuke iseljenih barskih svećenika vrijedno su posvjedočenje o njihovim neprekinutim sponama s domovinom. Iako najčešće trajno iseljeni, prilagođeni i uronjeni u novo životno svakodnevlje svoje druge domovine, oni nisu prekidali veze sa zavičajem. Podaci o njihovim posjedima i članovima obitelji u Baru dodatno nam, neizravno, kazuju i o njihovim djelatnostima, gospodarskim mogućnostima i načinu života u vrijeme prije iseljavanja. Nadalje, česta i bogata obdarivanja barskih crkvenih ustanova, kao i tamošnjih duhovnih osoba, zapaženo su saznanje o premalo znanoj povijesti barske crkve i njezinih zdanja, ali i o kulturnim stremljenjima i visokoj uljudbenoj razni vjernika i klera Barske nadbiskupije. Ujedno se ovim navodima potvrđuje i otprije izrečena misao o iznimnoj ulozi Katoličke crkve u svakodnevlju Barana – kako iseljenika, tako i onih koji svoj zavičaj nisu napuštali.

U prošlosti grada Bara uloga je Katoličke crkve bila iznimna tijekom svih razdoblja njegove povijesti. Nadbiskupsko i metropoljsko sjedište, grad s više desetaka sakralnih zdanja te mjesto djelovanja iznimnih duhovnih osoba koje su svojom važnošću utjecale na crkvena i društvena zbivanja na širem području istočne jadranske obale, Bar je bio grad u kojem je žiteljstvo u brojnim sastavnicama svojega svakodnevlja bilo upućeno na Crkvu i vjerska događanja. Upravo stoga i proučavanje povijesti djelovanja barske dijaspore u Mlecima, ponajprije – što je i bila središnja tema ovoga rada – barskih duhovnih osoba, predstavlja, zahvaljujući obilju sačuvane građe, prilog više poznavanju povijesti Katoličke crkve toga kraja, ali i hrvatsko-talijanskih vjerskih i kulturnih prožimanja općenito.

Barski svećenici, redovnici i trećoretkinje, nastanjeni u gradu na lagunama, bili su – vrela to nedvojbeno potvrđuju – sastavni dio hrvatske iseljeničke skupine. Njihova je brojnost najizrazitija upravo u doba najintenzivnijih hrvatskih migracija na suprotnu obalu Jadrana, a njihovo obitavanje u predjelima i župama najgušće koncentracije hrvatskih iseljenika, kao i svakodnevni oblici međusobne komunikacije, posvjedočuju važnost koji su barski svećenici imali u životu hrvatske dijaspore. Na osnovi iščitavanja i raščlambe arhivskih vrela pohranjenih u Mlecima (ponajprije oporučnih spisa) otkrivamo niz konkretnih, u historiografiji do sada nezabilježenih protagonista barske, ali i mletačke crkvene povijesti. Redovnici (katkada i predstojnici najuglednijih mletačkih samostana), pripadnice laičkih redova, obični svećenici, ali i kanonici mletačkoga kaptola – raznovrstan su i dojmljiv spektar crkvenih službi i zvanja u kojima vrela bilježe ove barske iseljenike. Prilagođeni i uklopljeni u

⁸⁰ ASV, NT, b. 959., br. 371., 7. IX. 1493.; Čoralić, 1993A, str. 111.

⁸¹ Crkva Sv. Ilije bila je u uporabi do Kandijškoga rata (Marković, 1998., str. 213.).

⁸² ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.; Čoralić, 1993A, str. 110.

⁸³ ASV, NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.; Čoralić, 1993A, str. 110.

novu sredinu, djelatni na poljima svoje crkvene i vjerske službe, ti su iseljenici, kako prethodna poglavlja teže pokazati, pridonosili i ugledu hrvatske zajednice u cjelini. Podaci o njihovim vezama sa zavičajem, svjedočanstvo neraskidivosti komunikacije s rodnim krajem, ujedno su i vrijedan prinos poznavanju crkvenih prilika i kulturno-umjetničke baštine grada čiju prošlost – nesrazmjerno bogatstvu kojim je obilovala – još uvijek ne poznajemo ni približno dovoljno. Ovaj isječak iz barske povijesti stoga je tek mali korak u osvjetljavanju nekih zaboravljenih i zapostavljenih barskih povijesnih fragmenata, ali i prilog više poznavanju prošlosti barskoga i hrvatskoga iseljeništva u Mlecima.

PRILOG 1. Popis barskih duhovnih osoba spomenutih u istraživanju⁸⁴

1. Sergius, filius condam ser Marci Turturosi de Antibaro habitator Veneciarum in sancta Maria Misericordia (ASV, NT, b. 457., bez. br., 17. IX. 1390.)
2. Presbiter Vitus de Antibaro (1410.) (B. Imhaus, *Le minoranze orientali a Venezia 1300-1510*, Roma, 1997., str. 532.)
3. Presbiter Nicolaus Antibaro (1418.) (B. Imhaus, *Le minoranze orientali a Venezia 1300-1510*, Roma, 1997., str. 533.)
4. Prete Marco d'Antibaro, officiante in ecclesiam S. Felicis (ASV, NT, b. 742., br. 109., 7. IX. 1438.; NT, b. 360., br. 26., 18. IV. 1457.)
5. Presbiter Petrus de Antibaro de S. Angeli (ASV, NT, b. 1136., br. 188., 4. V. 1466.; NT, b. 826., br. 88., 5. VII. 1468.; NT, b. 1136., br. 142., 12. V. 1471.)
6. Presbiter Martinus d'Antivari (ASV, NT, b. 986., br. 420., 17. VI. 1469.)
7. Presiter Simon de Antibari de contrata S. Petri de Castello (ASV, NT, b. 986., br. 419., 19. III. 1470.)
8. Presbiter Francescus Blanchio (Blancho) de Antivari mansionario in S. Cassiani (ASV, NT, b. 974., br. 122., 22. VIII. 1470.; NT, b. 377., br. 67., 8. I. 1482.)
9. Prete Marco d'Antivari de S. Anzolo (ASV, NT, b. 826., br. 71., 9. IV. 1475.)
10. Prete Domenico d'Antivari (ASV, NT, b. 910., br. 221., 7. IV. 1477.)
11. Prete Marcho de Antibari mansionario de S. Filippi (ASV, NT, b. 825., br. 167., 5. VII. 1479.)
12. Presbiter Matheus Girdosi (Gierdus) de Antibaro plebano S. Petri que est ultra Lisontium pertinentium Arglegis(!?) (ASV, NT, b. 1186., br. 51., 13. VII. 1479.; NT, b. 960., br. 513., 31. X. 1510.)
13. Prete Marcus de Antibaro mansionarius ecclesie S. Antonii (ASV, NT, b. 651., br. 101., 21. VII. 1483.)
14. Prete Matheus Piper de Antivaro plebanus S. Marie de Bristhis diocesis Conco-ditus (ASV, NT, b. 876., br. 462., 28. IV. 1484.)
15. Presbiter Francesco de Antivari ecclesie S. Maria Formosa (ASV, NT, b. 875., br. 228., 9. VIII. 1492.)

⁸⁴ Navedni su osnovni podaci iz oporuke: ime i prezime oporučitelja, ime oca (uz trećoretkinje i podaci o njihovu pokojnome suprugu), mjesto stanovanja i obnašanja svećeničke službe, signatura u mletačkom Državnom arhivu te datum nastanka oporuke. Uz duhovne osobe o kojima podatke crpi-mo iz historiografije, u zagradi je navedena literatura iz koje su podaci preuzeti.

16. Presbiter Iohannes Ruzzi condam ser Marini de Antybaro mansionarius in ecclesia S. Pietro de Castello (ASV, NT, b. 959., br. 371., 7. IX. 1493.)
17. Prete Sebastian condam Nicolai d'Antivari mansionario ecclesie S. Bassi (ASV, NT, b. 377., br. 114., 24. XII. 1496.)
18. p. Iohannes Petrus de Antivari (1502.-1518.) (Lj. A. Maračić, *Prekomorski susreti: veze i odnosi Provincije sv. Antuna i sv. Jeronima franjevacica konventualaca kroz stoljeća*, Zagreb 2003., str. 47., 89.)
19. Presbiter Lucas condam Georgii de Antybaro presbitero titolato ecclesie S. Maria Formosa (ASV, NT, b. 959., br. 441., 14. II. 1507.; NT, b. 959., br. 426., 22. V. 1507.)
20. Maria de Antibaro condam Francisci de Spalato marinarii, habitante in domo pizzocharorum S. Dominici in confinio S. Martini (ASV, NT, b. 263., br. 61., 29. VIII. 1508.)
21. Prete Dimitrio de Antibari (ASV, NT, b. 967., br. 158., 13. III. 1512.)
22. Prete Iohannes de Antivari (ASV, NT, b. 967., br. 158., 13. III. 1512.)
23. Sebastiana, moniale in Venezia in monasterio S. Aloysio (ASV, NT, b. 1084., br. 216., 18. VIII. 1515.)
24. Plebano Nicolao Massa de Antibaro (ASV, NT, b. 786., br. 87., 8. VII. 1517.)
25. Maria Drago relicta condam ser Martini de Antibaro samitarii, pizzocara ordine S. Francisci (ASV, NT, b. 968., br. 360., 2. IX. 1522.)
26. Catarina pizzochara (de Antibaro) (ASV, NT, b. 43., br. 155., 16. VI. 1523.)
27. Prete Marco de Antivari beneficiario ecclesie S. Maria Formosa (ASV, NT, b. 937., br. 245., 21. VII. 1524.)
28. Dominicus de Antibaro canonicus Venetie capellanus reverendissimi domini Antonii Contareno patriarche Venetiarum, habitante de confinio S. Pietro (ASV, NT, b. 968., br. 445., 2. IX. 1528.; NT, b. 70., br. 67., 12. VII. 1529.; NT, b. 927., br. 1., 13. V. 1533.; NT, b. 927., br. 25., 10. VII. 1534.; NT, b. 577., br. 102., 11. V. 1537.; NT, b. 70., br. 177., 11. I. 1553.; NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.; Archivio Scuola Dalmata, Cattastico, str. 121.)
29. Prete Zorzi de Antivari de la giesia de S. Stephano de Muran (ASV, NT, b. 190., br. 318., 4. III. 1538.)
30. Presbiterus Nicolò d'Antivari habitante in contrada di S. Martin (ASV, NT, b. 44., br. 314., 11. X. 1553.)

PRILOG 2. Prijepis oporuke barskog svećenika Sergija Turturosija (ASV, NT, b. 457., bez br., 17. IX. 1390.)

In Christi nomine. Amen. Ego presbiter Sergius, filius condam Marci Turturosi de Antibaro in hunc modum ordino meum testamentum.

In quo quidem meo testamento volo et ordino meos fidedignos commissarios venerabilem virum dominum presbiterum Victorem Paninsacho, plebanum sancti Ieremie, dominum presbiterum Donatum, plebanum sancti Felicis, presbiterum Nicolaum de Papatu sanctorum Apostolorum et ser Marcum, priorem sancti Laçari.

In primis volo vendi infrascriptos libros meos et de denariis exinde extractis emi unum territorium in districtu Tarvisii sive in districtu Mestre valoris ducatorum

centum auri, reditus cuius sit perpetualiter collegio sancte Marie Tornacensis de Padua in burgo Putheo Campionis, videlicet decretales, decretum sextum, Clementinum speculum presens innocentium et tres libros Hostienser Gofredum Boatinensem lecturas et repetitiones.

Item dimitto breviarium meum a camera canonicis sancti Georgii Antibarensis et quod debeat cathenari cathena ferea, ut quilibet possit divinum celebrare in eo officium et quod nullus archiepiscopus habeat potestatem in eo vendendi, accipiendi, pignorandi, permutandi vel alienandi nec etiam canonicis.

Item dimitto ecclesie sancti Laçari de Veneciis ducatos viginti auri pro uno calice argenteo et volo dari unam elemosinam pauperibus dicti loci valoris ducatorum trium auri.

Item dimitto Agniscute infirme sancti Lazari ducatos quinque.

Item dimitto presbitero Theodoro ducatum unum pro missis sancti Gregorii pro anima mea.

Item dimitto pro male ablatis ducatos octo de quibus distribuantur quatuor Padue et reliqui quatuor Veneciis inter pauperes.

Item dimitto ecclesiis sancti Gabrielis, sancti Luce, sancte Marie Magdalene et sancti Nicolai de Antibaro pro qualibet ipsarum unum par paramentorum valoris trium ducatorum.

Item dimitto canonicis sancti Georgii de Antibaro ducatos viginti auri, de quibus volo quod fiat aliquid in fabrica dicti capituli.

Item dimitto camere apostolice ducatos quatuor.

Item dimitto pro male ablatis incertis ducatos viginti distribuendos in Antibaro.

Item dimitto pro missis beati Gregorii presbiteris Antibarensibus ducatos decem auri.

Item volo quod fiat unus calix valoris ducatorum duodecim auri ecclesie sancte Marie de Misericordia de Veneciis.

Item dimitto filio Dobre condam Iohane de Antibaro, olim vicini mee ducatos duos.

Item dimitto conventui sancti Angeli de Muriani ducatos quinque.

Item dimitto Marie uxori quondam Helie ducatos decem.

Item dimitto Vele condam Proculinisco ducatos decem.

Item dimitto heremite sancti Jacobi de Antibaro ducatum unum.

Item dimitto Zhure, uxori condam Pauli cancelarii(!) de Antibaro ducatum unum.

Item dimitto domum meam presbiteris Dominico et Petro, nepotibus meis.

Item dimitto ogradam olivarum mearum, quam habeo iuxta Petrum Borisi, capitulo sive canonicis ecclesie sancti Georgii de Antibaro cum tali condicione, quod non possit vendi, alienari, pignerari, dividi seu permutari ulo modo sive ingenio, sed semper sit ad mensam canonicorum predictorum.

Item dimitto vineam meam sancti Quinci cum olivis et suis pertinentiis ecclesie sancti Gabrielis.

Item territorium cum olivis, quos habeo iuxta pontem, dimitto ecclesie sancti Gabrielis predicti.

Item dimitto vineam meam, quam emi a Marco Çemoti, cum olivis et pertinentiis suis capitulo et canonicis sancti Georgii sepedictis.

Item dimitto Margarete ordinis tercii sancti Francisci, que habet filiam monialem in loco sancti Angeli de Muriano, ducatos quatuor.

Item dimitto conventui sancti Ieronimi a triremis de Veneciis ducatos decem auri.

Item dimitto vineam Nepogrecum, quam mihi dimisit matertera mea, canonicis sancti Georgii predictis.

Item dimitto cotam meam novam presbitero Petro, nepoti meo.

Item dimitto aliam meam cotam grossam capitulo sancti sancti(!) Silvestri de Veneciis.

Item dimitto cofanum meum novum presbitero Petro nepoti meo.

Item dimitto illas duas capsas, que sunt in domo mea in Antibaro, presbitero Domenico nepoti meo.

Omnia mea vero supellectilia dividuntur equaliter inter(!) nepotes meos Domenicum et Petrum presbiteros.

Item dimi(!) domino presbitero Victori, plebano predicto et commissario, et ser Marco, commissariis meis, ducatos quinque pro quolibet.

Item dimitto domino presbitero Donato, plebano, et domino presbitero Nicolao, predictis etiam commissariis meis, ducatos octo pro quolibet.

Item dimitto congregationi mee sancti Silvestri de Veneciis in qua ego sum ducatos centum auri ad inprestita communis Veneciarum, ponendo prode quorum perpetuo percipiant fratres dicte congregacionis, ut ipsi teneantur facere aniversarium meum annuatim et Deum per me exorare.

Item dimitto Marie, que mihi servivit in infirmitatem meam, ducatos decem.

Item dimitto pro exequis meis fiendis ducatos decem.

Comissarios vero bonorum meorum omnium in partibus Antibari dimitto presbiterum Dominicum predictum, nepotem meum, et dominum archidiaconum Vitam Antibarensensem.

a tergo:

1390, mense septembri, die 17°, indictione 14^a, Rivoalti.

Ego presbiter Sergius de Antibaro, filius condam ser Marci Turturosi, habitator Veneciarum in sancta Maria Misericordia. sanus per Dei gratiam mentis et corporis, fui ad presbiterum Iohannem Canipio ecclesie sancti Canciani, Veneciarum notarium ipsumque rogavi de hoc meo ultimo testamento scribendo et in publica forma reddigendo cum clausulis opportunis, prout in presenti cedula bonbicina aperta et in vulgari sermone scripta eidem notario manu mea porecta continetur.

Positum in quaterno.

Datum in publicam formam.

Testes: Nicoletus Donato sancti Felicis, Iohannes Interminelis de Lucha sancti Canciani et Bartholomeus Storlado sancti Felicis, omnes laborant in domo Bartoli de Quarto sancti Canciani.

PRILOG 3. Prijepis oporuke barskog svećenika Šimuna (ASV, NT, b. 986., br. 419., 19. III. 1470.)

Anno Domini 1470, die XVIII mensis Marcii. Cum vite sunt termini etc. Quampropter ego presbiter Simon de Antibari de contrata sancti Petri de Castello ordino et esse volo meos fideicommissarios ser Dimitri filacanevo de dicto confinio et ser Petrum de Antivari consanguineum meum, ita et taliter.

Item dimitto presbitero Iohanni a Vinea ducatos quatuor, ita tamen quod ipse teneatur celebrare missas sancti Gregorii, sancte Marie et dicere centum vicibus psalmos penitentiales. Interrogatus de universalibus respondit quod non.

Residuum omnium bonorum meorum etc. dimitto predicti ser Petro commissario et consanguineo meo.

Testis Bonaminus filius ser Dominici clericus Castris.

Testis Iohannes condam Gasparini clericus Castris.

PRILOG 4. Prijepis oporuke barskog svećenika i mletačkog kanonika Dominika Baranina (ASV, NT, b. 70., br. 73., 24. VI. 1554.)

Prete Domenico di Antivari canonico di Venetia sano per la grazia di Iddio della mente et intelletto, ma alquanto infirmitate corporal timendo il caso della morte et non volendo manchar di questa vita senza ordinar li fatti miei finche giacendo in letto in la casa della mia habitatione posta in Quintavalle in la corte della casa della commissaria del quondam reverendissimo monsignor Anzolo Contarini di Venetia, ho fatto venir qui de mi Benetto Baldigara nodaro di Venetia et l'ho pregato che l'voglio scriver questo mio testamento et ultima volontà et quello dopoi la mia morte compirlo et roborarlo secondo li ordini et leze di questa città di Venetia.

In primo raccomandando l'anima mia al Omnipotente Signor Dio et alla Gloriosa Vergine Maria et a tutta la corte celestiale.

Item lasso al reverendo capitolo di Castello la sua elemosina consueta.

Item lasso al reverendo capitolo di Castello di dentro ducati 4 cum quello pacto et conditionis che facino far una fosse in andio per meza di capella di Ogni Santi nella giesia di S. Pietro dove voglio che sia posto il mio corpo in un una cassa in ipsa capella.

Item lasso a Catarina fia di Piero et di Franceschina miei nevodi uno letto cum una coltra et uno paro di linzuoli et ducatos 20 de lire 6,4 per ducato per il suo maridar over monachar.

Item lasso a Paulina sorella della detta Catarina ducati 20 per il suo maridar over monachar.

Item lasso a Andriana sorella della ditta ducato uno per segno della carità per una volta tanto.

Item lasso a mia nezza Anzola moier di Zanetto calafato ducato uno per segno d'amor per una volta tanto.

Item constituo miei fideicommissarii et di questo predetto mio testamento ordino executori il reverendo missier Marco Iustinian canonico di Venetia et il reverendo missier Domenico di Veglia etiam canonico di Venetia et Isabetta relicta del condam Sebastian del condam Nicolò Pastrovichio mia massera.

Item lasso a mia sorella Isabetta ducati 20 de lire 6,4 per ducato per una volta tanto.

Item lasso a Jancha mia serva altri ducati vinti de lire 6,4 per ducato per una volta tanto.

Item lasso tutta la mobilia di casa exceptuando uno paro di spaliere et uno tapedo granda a la ditta mia sorella Isabetta et a Jancha mia massera le qual habino a divider per mità la ditta mobilia.

Item lasso al reverendo missier Marco Justinian mio commissario le doi miei schusieri d'argento lavorato qual furono della Corte del Re di Bossina per segno d'amor.

Item lasso a missier Domenico de Veglia mio commissario doi schusieri d'argento lavoradi a Drivasto per segno d'amor.

Item voglio et ordino che li detti miei commissarii debano vender tutti li miei drappi, camise, et li spaliere et il tapedo grande al pubblico incanto et de tracto di essi et altri denari che si troverà satisfar li legati et se per caso restano sopra li denari voglio che il detto sopra sia dato per ditti miei commissarii alli poveri della contrada di Castello, dove è di bisogno.

Item lasso a missier Nicolao Falco avvocato mio nevodo soldi 12 de pizzoli per una volta tanto.

Item lasso a prete Francesco Falcho fratello del ditto Nicolao altri soldi 12 de pizzoli per una volta tanto.

Item lasso a Nadalin fiol del quondam Nicolò mio fratello altri soldi 12 de pizzoli per una volta tanto.

Item lasso a Piero mio nevodo ducato uno per una volta tanto per il segno di carità.

Item lasso a Franceschina sua moier ducato uno per una volta tanto.

Il residuo veramente de tutti li miei beni si mobili come stabili di cadauna alcuna sorte, presente et futura caduchi, inordinati, et per non scritti et tutto quello che a caducho inordinato et per non scritto mi potesse quomodocumque et quandocumque appartenier, lasso alla ditta Isebetta mia sorella et alla ditta Jancha mia massera per mità equal.

Item lasso a Benetto Baldigara nodaro cecchini 2 per segno di carità et per le sue fatiche.

Item lasso alla giesia de S. Helia di Antivari ducato uno per una volta tanto per l'anima mia.

Preterea.

Io prete Domenigo de Rossi canonico di Venetia fui testimonio zurado et pregado.

Io prete Valerio condam Antonio canonico di Venetia fui testimonio zurado et pregado.

Spiritual personages from the town of Bar in Venice (14th-16th century)

Lovorka Čoralić

Croatian Institute of History

Opatička 10, Zagreb

Republic of Croatia

The Catholic Church had a distinctive role in all periods of Bar history. Bar was the seat of archdiocese and metropolis, a town with several dozens sacral edifices and the center of spiritual activities for important personages who influenced both religious and societal currents in the wider east Adriatic area, it was a town whose population was, in different spheres of their everyday life, steered toward the Church and religious events.

Precisely because of this, due to the abundance of preserved sources, research on the history of the Bar diaspora in Venice, especially the spiritual personages in Bar, presents a vast contribution to knowing both the history of the Catholic Church in that region, and Croatian and Italian religious and cultural interfusion in general.

Based on the original sources from the State Archives in Venice (primarily testimonial records) and the existing historiographic facts, this work elaborates on the foundations of life and activities of the spiritual personages of Bar in Venice. It presents the time frame and their emigration stream, their representation in Venetian sources, their habitats and religious functions, economic possibilities and types of association with the spiritual personages and Venetian religious institutions. Special attention in research is given to their relations with the Croatian emigrant community in Venice and to the way they were connected to their homeland (donations to the local individuals and church institutions). The conclusion emphasizes that the spiritual personages of Bar represented an extremely important factor in the life and activities of local emigrant communities from Bar and Croatia and contributed to their reputation and social recognition. The conclusion lists spiritual persons from Bar mentioned in Venetian sources and historiography, and testamentary transcripts of several Bar priests.

Key words: Venice, Venetian Republic, Bar, ecclesiastical history, migrations, 14th-16th centuries